

Stockholms universitet
Institutionen för socialt arbete –
Socialhögskolan
C-uppsats, 10 p
VT 2006

Förälder på uppdrag av samhället

**- en kvalitativ studie av
familjehemsföräldrars upplevelser
av uppdrag, roll och familjeliv**

Författare: Anna Landqvist
Handledare: Karin Borgström

Abstract

Förälder på uppdrag av samhället

- en kvalitativ studie av familjehemsföräldrars upplevelser av uppdrag, roll och familjeliv

Anna Landqvist

Studiens syfte var att undersöka vilka tankar familjehemsföräldrar har kring uppdraget som familjehem, rollen som primär vårdgivare åt de placerade barnen samt hur detta påverkar livet i familjen. Studiens frågeställningar var: Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet? Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare? På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll? Studien genomfördes med hjälp av kvalitativa intervjuer med fyra familjehemsföräldrar, två män och två kvinnor. Studiens teoretiska utgångspunkter var generell och ekologisk systemteori samt anknytningsteori. Materialet bearbetades genom en tolkande ansats. Resultaten visar att familjelivet i familjehemmet främst påverkas av det placerade barnets biologiska föräldrar och hur kontakten med dem fungerar. Ur ett systemteoretiskt perspektiv har det tolkats som att systemet familjehemmet till stor del påverkas av systemet biologiska föräldrar samt att familjehemsföräldrarna utvecklat olika strategier för att hantera detta. Resultaten visar även att det viktigaste familjehemsföräldrarna ger de placerade barnen är trygghet. Ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv har det tolkats som att familjehemsföräldrarna arbetat för att utveckla en ömsesidig anknytning till barnet och att barnets historia påverkat förutsättningarna för detta. Resultaten visar att glädjeämnen med uppdraget är att få se barnet utvecklas.

Nyckelord: Familjehemsförälder, familjehemsvård, familjehemsplacering, social barnavård

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte	3
1.2 Frågeställningar	3
2. Bakgrund	4
2.1 Lagrum och mål för familjehemsvård	4
2.2 Familjehemsbegreppet	5
2.3 Historiska perspektiv	5
2.3.1 Tidigare och nuvarande lagstiftning	5
2.3.2 Social barnavård och fosterföräldraskap	7
2.4 Familjehemsföräldrarna	7
2.5 Motiv till fosterföräldraskap.....	8
2.6 Rollen som familjehemsförälder	10
2.7 Relationer i fosterföräldraskapet	11
2.8 Faktorer som påverkar placeringen	13
2.9 Sammanfattning	14
3 Metod	15
3.1 Val av forskningsmetod	15
3.2 Vetenskapsfilosofiska perspektiv	15
3.3 Litteratursökning	16
3.4 Urval.....	16
3.5 Datainsamling.....	17
3.6 Utskriftsredigering	19
3.7 Databearbetning	19
3.8 Användningen av teoretiska begrepp	20
3.9 Förförståelse och förkunskap	21
3.10 Reliabilitet	21
3.11 Validitet.....	22
3.12 Generaliserbarhet	23
3.13 Etiska överväganden	23
3.14 Studiens begränsningar	24
4 Teoretiska perspektiv	25
4.1 Anknytningsteori.....	25
4.1.1 Anknytning.....	25
4.1.2 Anknytningsbeteende	25
4.1.3 Anknytningsperson	25
4.2 Studiens koppling till anknytningsteori.....	26
4.3 Generell systemteori.....	26
4.3.1 Gränser.....	26
4.3.2 Kontext	27
4.3.3 Feedback	27
4.3.4 Balans.....	27
4.3.5 Relationer	27
4.4 Ekologisk systemteori	28
4.5 Studiens koppling till generell och ekologisk systemteori.....	30
4.6 Teoriernas inbördes relation i ett helhetsperspektiv.....	30
5 Resultat och analys.....	32
5.0.1 Presentation av intervjupersoner	32
5.1 Frågeställning 1: Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet?	33
5.1.1 Motiv till att bli familjehem.....	33

5.1.2 Uppdraget som familjehem	34
5.2 Kommentarer till familjehemsföräldrarnas beskrivning av uppdraget och på vilket sätt det påverkar villkoren för familjelivet	37
5.2.1 Uppdrag och villkor för familjelivet kopplat till tidigare forskning	37
5.2.2 Uppdrag och villkor för familjelivet ur ett systemteoretiskt perspektiv	37
5.3 Frågeställning 2: Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare?40	
5.3.1 Rollen	40
5.3.2 Osäker framtid.....	42
5.4 Kommentarer till familjehemsföräldrarnas beskrivning av sin roll som primär vårdgivare	43
5.4.1 Rollen som primär vårdgivare kopplat till tidigare forskning	43
5.4.3 Rollen som primär vårdgivare ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv	45
5.5 Frågeställning 3: På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll?.....	46
5.5.1 Föreställningar och hur det blivit	47
5.5.2 Glädjemen	48
5.5.3 Personlig utveckling och tankar om framtiden	48
5.6 Kommentarer till vilka förändringar över tid som kan urskiljas i familjehemsföräldrarnas beskrivningar av uppdrag, villkor och roll	49
5.6.1 Förändringar över tid ur ett systemteoretiskt perspektiv.....	49
5.6.2 Förändringar över tid ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv	49
5.7 Sammanfattande kommentar till frågeställningarna	50
5.7.1 Sammanfattande kommentar kopplat till tidigare forskning.....	50
5.7.2 Sammanfattande kommentar ur ett systemteoretiskt perspektiv	50
5.7.3 Sammanfattande kommentar ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv.....	51
6 Diskussion	52
6.1 Studiens resultat i förhållande till lagstiftningen.....	52
6.2 Möjliga konsekvenser av studiens slutsatser.....	53
6.3 Metoddiskussion.....	53
6.4 Förslag till framtida forskning.....	54
6.5 Avslutande reflektioner	54
Bilaga	58

1. Inledning

Det övergripande målet för socialtjänstens verksamhet som riktar sig till barn och ungdomar är att ge dem goda uppväxtvillkor (Fridh & Norman, 2000, sid. 140). Enligt sjätte kapitlet i föräldrabalken har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. För de flesta barn i Sverige ser livet ut så: de bor tillsammans med båda eller någon av sina föräldrar och föräldrarna är kapabla att ge en god föräldraomsorg (Höjer, 2001, sid. 11). De barn som inte får detta och är i behov av insatser från socialtjänsten kommer i de flesta fall från familjer som har det svårt både socialt och ekonomiskt. Dessa svårigheter kan ibland hindra föräldrarna från att ge barnen kärlek och en god uppfostran (SOU 2000:77, sid. 59). När socialtjänstens insatser på hemmaplan inte är tillräckliga kan det bli nödvändigt att placera ett barn i en annan familj, i ett så kallat familjehem. Ett familjehem är en enskild familj som tar emot barn för stadigvarande vård och fostran (3:2 Socialtjänstförordningen). I familjehemmet är de vuxna varken biologiska föräldrar eller vårdnadshavare till barnet, och de får ekonomisk ersättning för uppdraget. Familjehemsföräldraskapet innehåller många delar som inte finns vid ett ”vanligt” föräldraskap och kan också anses vara mer komplicerat. Familjehemsföräldrar måste förhålla sig till barnets tidigare erfarenheter av föräldraskap och konsekvenser av detta, familjehemsföräldrarna ska vara kompletterande föräldrar till det placerade barnet samtidigt som det krävs att de har kontakt med barnets biologiska familj (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 244; Höjer, 2001, sid. 192).

I denna studie avses att undersöka familjehemsföräldrars upplevelser och erfarenheter av att vara familjehemsförälder och hur det har påverkat livet i familjen. Anledningen till att det kan anses vara av vikt att undersöka detta är framförallt att familjehemsplacering kan vara av avgörande betydelse i ett barns uppväxt. Tidigare forskning har visat att relationen mellan familjehemsföräldrar och placerade barn påverkades av familjehemsföräldrarnas förväntningar på uppdraget (Höjer, 2001, sid. 191). Väl förberedda familjehem kan därmed anses gynna barn som familjehemsplaceras. Genom att undersöka familjehemsföräldrars upplevelser och erfarenheter kan eventuella svårigheter och glädjeämnen beskrivas på ett tydligare sätt vid framtida rekrytering av familjehem.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att beskriva och förstå vilka upplevelser och erfarenheter några familjehemsföräldrar har av uppdraget som familjehem, rollen som primär vårdgivare åt de placerade barnen samt hur detta påverkar livet i familjen.

1.2 Frågeställningar

- Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet?
- Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare?
- På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll?

1.3 Studiens avgränsningar

I denna studie berörs inte familjehem där barn är nätverksplacerade, dvs. familjehem som innan placeringen varit en del av barnets nätverk så som exempelvis släkt. Studien har även avgränsats till att inte beröra familjehem med erfarenheter av spädbarnsplaceringar. Som en följd av urvalet har studien också avgränsats till att endast beröra familjehem där barn och ungdomar är placerade pga. brister i hemmiljön.

2. Bakgrund

I detta avsnitt redogörs för lagstiftning som reglerar familjehemsvård, familjehemsbegreppet, samt tidigare forskning inom området. För att kunna ge en bakgrund till dagens familjehemsvård görs även en kort historisk genomgång av familjehemsvårdens framväxt och hur olika lagar och synsätt påverkat området.

Under 1980- och 1990-talen hade Barn-i-Kris-projektet och Gunvor Anderssons forskning en framträdande plats i svensk forskning om familjehemsvård (Höjer, 2001, sid. 18). Barn-i-kris-projektet var en longitudinell undersökning som omfattade 89 barn i Malmö, 0-16 år, som 1981-1982 blev placerade i familjehem (Vinnerljung, 1990, sid. 13). Projektet studerades ur olika aspekter och resulterade i ett antal rapporter. I denna studie berörs rapporter om fosterföräldrarna (Vinterhed, 1985), om de placerade barnen (Cederström, 1994) och om det sociala arbetet runt placeringarna (Börjesson & Håkansson, 1990). Resultaten från Barn-i-kris-projektet bidrog till att lyfta fram ett relationsorienterat synsätt i förhållandet mellan fosterbarn och deras föräldrar (Andersson, 1995, sid. 32; Höjer, 2001, sid. 18). Gunvor Anderssons forskning rörde 29 barn, 0-4 år som placerades på barnhem i början av 1980-talet (Andersson, 1995, sid. 185). Barnen följdes upp i fyra omgångar, sista gången tio år efter att de placerats, vilket presenterades i en rapport 1995 (Höjer, 2001, sid. 18).

I följande genomgång refereras dels till litteratur som utgår från dessa projekt som varit så framträdande de senaste decennierna inom svensk forskning, dels till nyare svensk och internationell forskning om familjehemsföräldrar och familjehemsvård. Viss litteratur kan kanske betraktas som gammal men då flera nyare källor hänvisat till resonemang som förs i den litteraturen har den bedömts som väsentlig för genomgången.

2.1 Lagrum och mål för familjehemsvård

Bestämmelser om vård i familjehem finns i 6 kapitlet Socialtjänstlagen (2001:453). Av SoL 6:1 framgår:

Socialnämnden skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård och boende.

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt hemmiljön.

Den juridiska definitionen av ett familjehem finns i Socialtjänstförordningen 35 §:

Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte är sådan att hemmet blir att anse som ett hem för vård eller boende enl. 6 § andra stycket.

Det överordnade målet för familjehemsvården är att de placerade barnen ska återförenas med föräldrarna (Vinnerljung, 1990, sid. 7). Enligt SoL 6:6 skall en utredning om hemmets lämplighet göras innan ett barn placeras där. I familjehemsutredningen är det inte tillräckligt att se till yttre omständigheter, utan det tilltänkta familjehemmets personliga förmåga att tillgodose det aktuella barnets behov måste kartläggas (Socialstyrelsen, 1995, sid. 18).

2.2 Familjehemsbegreppet

Officiellt har begreppen fosterbarnsvård och fosterhem mönstrats ut och i Socialtjänstlagen har de ersatts av benämningen ”vård i familjehem”, i dagligt tal används familjehem. Förändringen i lagen gjordes för att markera förändrade intentioner med vårdens innehåll (Andersson, 1995, sid. 28). De förändrade intentionerna innebär bl.a. att större vikt läggs vid att välja lämpliga familjehem, att placerade barn får god vård och att familjehem ska arbeta för bibehållen kontakt mellan barn och föräldrar (ibid., sid. 29).

Hos forskare är begrepp som ”fosterbarn”, ”fosterhem” och ”fosterföräldrar” fortfarande de vanligast förekommande. Dessa termer är också mer lika sina motsvarigheter i det engelska språket (Vinnerljung, 1990, sid. 4; Höjer, 2001, sid. 3). För att undvika upprepningar i detta avsnitt kommer de äldre begreppen användas synonymt med de begrepp som finns i nuvarande lagstiftning.

2.3 Historiska perspektiv

2.3.1 Tidigare och nuvarande lagstiftning

I Sverige finns det en lång tradition av att placera barn i fosterhem, om man ser långt tillbaka handlade det främst om föräldralösa eller övergivna barn. Den första svenska fosterbarnsstadgan är från 1785 (Höjer, 2001, sid. 5). Många av barnen som placerades under

denna tid levde under svåra förhållanden och utnyttjades som arbetskraft (ibid.). Barnens förhållanden uppmärksammades så småningom och 1902 antogs *lag om fosterbarnsvård* och *lag om uppfostran av vanartade och i sedligt avseende försummade barn*. Den senare gällde barn under 15 år och innebar att samhället fick ingripa mot föräldrars vilja. Syftet var framförallt att förebygga framtida brottslighet, inte att skydda barn från missförhållanden i hemmet (ibid.).

1924 kom nästa barnavårdslag, den innebar bl.a. att samhället fick befogenhet att ingripa mot föräldrars vilja när barn for illa. 1960 kom ytterligare en ny lag som rörde samhällets vård av barn och unga, i denna fanns mer detaljerade bestämmelser om skyldigheter att ingripa när barn for illa samt betoning på hur arbetet skulle bedrivas (Höjer, 2001, sid. 7). I och med 1960 års barnavårdslag intensifierades barnavårdsnämndernas arbete samtidigt som ungdomar 18-20 år införlivades i barnavårdsnämndernas arbete (Vinterhed, 1985, sid. 15). 1980 kom Socialtjänstlagen, som fortfarande är aktuell.

De lagar som reglerar den sociala barnvården idag är *Socialtjänstlagen* (2001:453), SoL, och *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga* (1990:52), LVU. SoL bygger på frivillighet och LVU är en tvångslagstiftning. Grovt sett har samhället två motiv till att placera barn i familjehem: brister i hemmiljön eller den unges eget beteende (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13). Till grund för placering av ett barn i familjehem ska det alltid ligga en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL (Socialstyrelsen, 1995, sid. 16). I den nuvarande lagstiftningen framgår även att barnets kontakt med anhöriga, närstående och hemmiljön ska främjas, den s.k. närhetsprincipen (SoL 6:1, 3st.) Placeringar utanför det egna länet strider mot denna princip (Andersson, 1995, sid. 29). Trots att närhetsprincipen är lagstadgad har vikten av att hålla kontakten med föräldrar och hemmiljö, för barn i familjehem, varit en kontroversiell fråga (ibid.).

Den tidigare lagstiftningen betonade tillsyn och kontroll av fosterhemmen, den nuvarande lagstiftningen är mer inriktad mot en behandlingsideologi och att fosterbarn ska ha kontakt med sin ursprungsfamilj (Höjer, 2001, sid. 8). I tidigare lagstiftning skulle en tvångsparagraf användas, oavsett om föräldrarna samtyckte eller inte, så länge det fanns grund för ett tvångsingripande. Enligt dagens lagstiftning ska samtycke från föräldrarna (och ungdomar över 15 år) eftersträvas, även om rekvisiten i LVU § § 2-3 är uppfyllda (Vinnerljung, 1990, sid. 6).

2.3.2 Social barnavård och fosterföräldraskap

I början av förra seklet hade det sociala arbetet med barn och unga en moralisk utgångspunkt. Med denna syn berodde barnets handlingar på brister i karaktären och barnet skulle bestraffas (Börjesson, 1998, sid. 128). Under 1920-talet var det den medicinska kunskapen som dominerade inom den sociala barnavården. Det barnavårdande arbetet under denna tid hade en diagnostisk prägel där barn sågs som bärare av diagnoser och det lades ingen vikt vid barnets hela livssituation (Höjer, 2001, sid. 7). Under 1940- och 50-talen fick den psykodynamiska teorin stort inflytande (ibid.). Under 1970-talet kritiserades den s.k. diagnostiska kulturen som utvecklats under inflytande av barnläkare. Den ansågs objektifiera och passivisera människor, istället betonades samförstånd mellan klienter och behandlare (ibid.). Under 1970- och 80-talen fick objektrelationsteorier stor genomslagskraft inom den sociala barnavården. Inom dessa teorier läggs stor vikt vid den primära anknytningen mellan mor- barn och de första åren betraktas som avgörande för ett barns utveckling (ibid.).

För ett par decennier sedan skulle fosterföräldrar vara *ersättningsföräldrar*, fosterföräldraskapet ansågs inte skilja sig nämnvärt från ett biologiskt föräldraskap (Höjer, 2001, sid. 16). Under senare decennier har denna syn förändrats, bl.a. genom att SoL betonar vikten av kontakten med barnens ursprungsfamilj och därmed att fosterföräldrarna måste arbeta för att den kontakten bibehålls. Fosterföräldrarna förväntas också samarbeta med andra professionella kring barnet. Därmed kan man säga att fosterföräldrarna även får en funktion som *vårdgivare* åt de placerade barnen (ibid.). I SOU 1986:21 framgår att utgångspunkten för fosterföräldraskapet ska vara ”en extra uppsättning föräldrar”.

Inom brittisk social barnavård har utvecklingen lett till förändring av terminologin, från ”foster mothers” och ”foster fathers” till ”foster carers”. När de äldre begreppen användes betonades funktionen som ersättningsföräldrar (Höjer, 2001, sid. 16).

2.4 Familjehemsföräldrarna

I äldre svensk och internationell forskning har det givits en bild av att familjehemsföräldrar främst kommer från arbetarklass eller lägre medelklass (Vinnerljung, 1990, sid. 125). Familjehemsföräldrar har beskrivits som att de lever i trygga, realitetsanpassade äktenskap med få problem som belastar familjen (Sundell & Thunell, 1997, sid. 12). Fosterfamiljer har beskrivits som familjer med traditionell rollfördelning och att en grundläggande skillnad hos dem jämfört med ”vanliga” familjer är deras stabilitet (Börjesson et al, 1976, sid. 165).

I nyare svensk forskning har det framförts att traditionella variabler, som klass och utbildning, inte har någon stor genomslagskraft när det gäller fosterföräldrar som grupp. Istället visar denna forskning på att de som väljer att bli fosterföräldrar ofta har liknande värderingar och sätt att leva, oavsett vilken klass de kommer ifrån eller vilken utbildning de har (Höjer, 2001, sid. 212). Bilden av fosterfamiljen som ett stabilt par med traditionell rollfördelning har däremot bekräftats av nyare forskning (Höjer, 2001, sid. 213).

Hur skiljer sig då den ”typiska” fosterfamiljen från barnets ursprungsfamilj, enligt tidigare forskning? Många familjehem finns på landsbygden och familjehemsföräldrarna är oftast lite äldre än barnets biologiska föräldrar (Höjer, 2001, sid. 18). Det har tidigare funnits en tradition av att flytta barn från storstadsområden till landsbygden, 1996 skrev Vinnerljung att traditionen verkar fortsätta men i mindre omfattning (sid. 125). I Socialstyrelsens uppföljning av familjehemsvården 1996 framgick däremot att närhetsprincipen tillgodosågs väl (sid. 20).

2.5 Motiv till fosterföräldraskap

Grovt sett kan familjehemsföräldrar delas upp i två grupper; de som väljer att ta emot ett barn som de redan har en anknytning till och de som väljer att bli familjehem och ta emot barn som socialtjänsten placerar hos dem (Sundell & Thunell, 1997, sid. 12). Det är förståeligt att motiven till fosterföräldraskapet skiljer sig åt i de olika grupperna. Det är den senare typen av familjer som tidigare forskning främst intresserat sig för (Vinnerljung, 1990, sid. 125).

Beslutet att bli fosterförälder sker i allmänhet utifrån andra grunder än beslutet att bli förälder, i samhället finns det inga förväntningar på människor att de ska välja att ta hand om ett främmande barn (Höjer, 2001, sid. 20). Enligt Vinnerljung (1990, sid. 126) har det skrivits mycket om människors önskan att bli familjehem och motiven bakom och denna fråga har ofta varit central vid rekrytering. I sin undersökning om fosterfamiljens liv fann Höjer (2001) att fosterföräldraskapet i många fall initialt är kvinnans eget projekt (sid. 85). Börjesson et al skrev 1976 (sid. 165) att fosterfamiljen oftast är en familj med en solidaritetstradition – de har rötter i en arbetar- eller småbrukartradition. Till viss del stämmer denna bild fortfarande. Av Höjers avhandling, som skrevs 25 år efter Börjesson et al, framgår att den typiska fosterfamiljen bor utanför tät bebyggelse (Höjer, 2001, sid. 83).

Forskning visar att familjehemsföräldrar ofta har ett "överskott" av människointresse, tid och energi (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13; Höjer, 2001, sid. 213). Att bli familjehem kan ses som ett uttryck för familjens resurser (Börjesson et al, 1976, sid. 166). I nyare forskning har en önskan om att ta ansvar och ge omsorg präglat motiven för fosterföräldraskap (Höjer, 2001, sid. 99).

I en studie av irländska fosterföräldrar fann man en hög grad av altruism som motiv för föräldraskapet (Gilligan, 1996, sid. 95). I en annan studie av fosterföräldrar till långtidsplacerade barn på Nordirland har man funnit att motiv till att vara fosterförälder i hög grad handlade om kärlek till barn och önskan om att hjälpa barn som var mindre lyckligt lottade (ibid.)

Även ekonomi förekommer som motiv, fosterbarn kan vara ett alternativ till arbete utanför hemmet (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13; Vinnerljung, 1990, sid. 127). Fosterföräldraskapet kan också vara en möjlighet att fortsätta att vara förälder, efter det att de egna barnen vuxit upp (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13). En starkt föräldraidentitet kan också utgöra ett motiv till fosterföräldraskap, föräldraskapet kan ha varit en av livets mest belönande roller och genom att bli fosterförälder förlängs föräldraskapet (Vinterhed, 1985, sid. 22).

En annan typ av motiv är neurotiska, de som genom fosterföräldraskapet vill försöka kompensera för tidigare brister och misslyckanden (Vinterhed, 1985, sid. 22; Sundell & Thunell, 1997, sid.12). Det kan även tänkas att en längtan efter barn är ett bakomliggande motiv för fosterföräldraskap. I andra länder är det vanligare att barn adopteras av fosterföräldrarna (se t.ex. Erera, 1997).

Om betydelsen av fosterföräldrarnas motiv råder det delade meningar. Det är en känslig sak att ta sig an ett barn och de omedvetna behoven och motiven kan spela en viktig roll (Vinterhed, 1985, sid. 38). De motiven som blivande familjehemsföräldrar anger i en intervjusituation behöver inte vara de som är avgörande. Det kan finnas motiv som man väljer att tona ner, som t.ex. att ersättningen är ett motiv (Vinnerljung, 1990, sid. 126). Det finns också svårigheter med att fråga personer om motiv till handlingar, ofta saknar människor kunskap om vissa delar av sitt handlande (Sundell & Thunell, 1997, sid. 12). I litteraturen lyfts även fram att det inte finns några vetenskapliga belegg för att motiven till att ta emot ett fosterbarn har betydelse för utfallet av placeringen (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13).

2.6 Rollen som familjehemsförälder

Av tidigare forskning framgår att uppdraget att vara familjehem kan inrymma många svårigheter och att det är en utmaning. Barn som placeras i familjehem har många gånger gått igenom en kombination av trauma och brister i omsorgen i den egna familjen (Ironsides, 2004, sid. 40). Kombinationen av detta tillsammans med den komplexa förlust- och sorgprocessen vid separationen från föräldrarna kan leda till skadliga erfarenheter hos barnet (ibid.). Det finns en stor risk att det är familjehemsföräldrarna som får hantera de eventuella uttrycken för detta.

I rollen som fosterförälder ingår delar som inte finns med vid ett "vanligt" föräldraskap. Det inkluderar bl.a. att uppmärksamma och förstå barnets bakgrund, hur det tidigare föräldraskapet sett ut, hantera svåra och i en del fall störda beteenden, anpassa sig till barnets skyddsmekanismer, utveckla anknytning till barnet och behålla kontakten med barnets föräldrar (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 244). På många sätt är fosterföräldraskapet mer komplicerat och sammansatt än det biologiska föräldraskapet. Fosterföräldrarna ska vara kompletterande föräldrar, under den osäkerhet som det innebär med avsaknaden av juridisk bestämmanderätt och en osäker framtid (Höjer, 2001, sid. 192). När det gäller placerade ungdomar skiljer sig fosterföräldraskapet även på så sätt att samtidigt som ungdomen strävar efter autonomi behöver han eller hon skapa en säker och trygg bas i familjehemmet (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 244).

Det finns tidigare studier där man tittat just på vad fosterföräldrar själva uppfattar som svårigheter med uppdraget. Att inte känna till barnets historia samt att inte hinna med de egna barnen har tidigare beskrivits som svårigheter av familjehemsföräldrar (Sundell & Thunell, 1997, sid. 62).

I en intervjustudie av 68 familjehem i Storbritannien fann man att det fanns speciella problem relaterade till att vara fosterförälder åt tonårstjejer (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 252). Det fanns ett antal aspekter som kunde påverka relationen mellan tonårstjejer och fosterföräldrar, exempelvis att fosterföräldrar kan ha svårt att hantera flickans utveckling av en framträdande sexualitet (ibid.).

I en studie av irländska familjehems upplevelser fann man att det fanns en oro kring att de egna barnen skulle bli lidande av att familjen blivit familjehem (Gilligan, 1996, sid. 88-89).

Man fann även att en svårighet med uppdraget var att försöka få en känsla av ”vad som verkligen försiggick i barnets huvud” (ibid.).

2.7 Relationer i fosterföräldraskapet

Uppdraget som familjehem innebär att ta till sig och skapa en anknytning till ett barn eller en ungdom. Som familjehemsförälder måste man även ha kontakter med professionella och kanske framförallt, arbeta på en relation till barnets föräldrar och släktingar. Förhållandet till fosterbarnets föräldrar och släktingar påverkar livet i fosterfamiljen, det får även betydelse för relationen till fosterbarnet (Höjer, 2001, sid. 164). Vikten av barnet eller ungdomens kontakt med anhöriga framgår även av närhetsprincipen i SoL 6:1.

Som redan framgått har vikten av barnens kontakt med nätverket varit en kontroversiell fråga. Frågan har varit kontroversiell eftersom det finns en ideologisk motsättning mellan de s.k. behovsorienterade och relationsorienterade synsätten. Det senare betonar bibehållen relation till föräldrar och ursprung, den förra betonar barns behov av nya föräldrar och kontinuitet i vården (Andersson, 1995, sid. 30). Det relationsorienterade synsättet är, som redan framgått, numera förankrat i svensk lagstiftning.

Tidigare forskning har visat att det funnits en medvetenhet hos fosterföräldrar om barns behov av att träffa sina föräldrar och andra viktiga personer i nätverket, men det har därmed inte inneburit att relationerna fungerat problemfritt (Höjer, 2001, sid. 164). En avgörande faktor till hur kontakten mellan fosterfamiljen och föräldrarna utvecklas har varit föräldrarnas inställning till placeringen (ibid., sid. 182).

En relation som kan ses som en självklar del av fosterföräldraskapet är relationen till fosterbarnet. Relationen mellan barn och fosterförälder är avgörande för om fosterhemmet är bra för just det barnet (Vinterhed, 1985, sid. 101). Det går inte att ge en entydig beskrivning av fosterföräldrars relationer till fosterbarn, det kan dock konstateras att barns tidigare erfarenheter får betydelse för förmågan att anpassa sig i en familj och kunna relatera till familjemedlemmarna (Höjer, 2001, sid. 187).

Tidigare forskning har bl.a. visat att fosterföräldrarnas relation till barnet påverkas av barnets ålder. En studie av spädbarnen som ingick i Barn-i-kris-projektet visade att fosterföräldrarna efter en, jämförelsevis kort tid, ville behålla barnet som sitt eget (Vinnerljung, 1990, sid. 129).

I en studie om barnen som var 4-12 år i Barn-i-kris-projektet, fann man att relationen mellan barn och fosterförälder var nästan helt beroende av relationen mellan barn och förälder och att fosterföräldrarna riskerade att upprepa föräldrarnas förhållningssätt gentemot barnet (ibid.).

Bristande omsorg över tid riskerar att leda till ett grundläggande antagande hos barnet att det inte är värt att älskas, att det kan lite och att andra inte är att lita på (Havik, 2004, sid. 102). Detta kan göra det svårt för barnet att ta till sig en ny anknytningsperson. Studier har visat att kvaliteten i föräldraskapet förblev på samma nivå, eller förbättrades, när den vuxne belönades med positiva förändringar i den unges beteende (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 247). Det blir därmed inte svårt att förstå att barnens relation till föräldrarna också präglar relaterandet till fosterföräldrarna (Cederström, 1990, sid. 37).

Det finns flera faktorer som kan påverka relationen mellan fosterföräldern och ett placerat barn. Det kan vara av betydelse hur länge barnet varit placerat, forskning har visat att relationen blivit bättre ju längre barnet varit placerat (Höjer, 2001, sid. 188). En faktor som visat sig ha en positiv inverkan på relationen var om fosterföräldrarna hade yrken som kunde definieras som omsorgsyren (ibid.). Ytterligare en faktor som påverkade relationen mellan barn och fosterförälder var vilka förväntningar som fanns på uppdraget, om dessa uppfylldes var relationen god (ibid., sid. 191).

Vilken roll fosterföräldrarna har kan påverka vilken slags relation fosterföräldrarna och barnet får. Fosterföräldrar som av forskarna i Barn-i-Kris-projektet kategoriserades som "det onda fosterhemmet" karaktäriserades av fosterföräldrarnas distans till barnet och av att inte riktigt se barnet (Vinterhed, 1985, sid. 111). "Det goda fosterhemmet" karaktäriserades av att fosterföräldrarna är självförglömmande, sätter barnet främst och arbetar aktivt för kontakt med de biologiska föräldrarna (ibid., sid. 112).

Forskning har visat att synen på vilken roll man har som personal på ett HVB-hem kan ha stor betydelse för placeringen (Sallnäs, 2000). Personal som såg sig som föräldraersättare kunde utgöra ett hot mot de biologiska föräldrarna, barnet riskerade då att komma i kläm. Om personalen såg sig som föräldrakomplement kunde det ges möjlighet till genuint och personligt engagemang i barnets situation, vilket kan ha stor betydelse vid längre placeringar (Sallnäs, 2000, sid. 220). Om personalen såg sig som ersättare eller komplement till föräldrarna var något som påverkade både relationen till barnet och föräldrarna. Det är möjligt

att tänka sig att resonemanget även går att överföra till barn som är placerade i familjehem och att det där handlar om fosterföräldrarnas roll.

2.8 Faktorer som påverkar placeringen

Att utvärdera framgång i familjehemsplaceringar är en komplex fråga som har debatterats. En placering kan avbrytas i förtid men bli en positiv erfarenhet för barnet eller ungdomen. Å andra sidan kan en placering fortsätta men vara av dålig kvalitet, därmed kanske inte heller positiv för barnet eller ungdomen (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 246).

Förekomsten av förtida avbrott har varit ett vanligt internationellt mått på hur väl placeringar lyckats, samtidigt ges det motstridiga resultat i forskningen angående de förtida avbrottnens betydelse för barnen i vuxen ålder (Sundell & Thunell, 1997, sid. 14). En svensk studie av ungdomar 13-16 år som påbörjade dygnsvård under 1991 visade att mellan 30 och 37 % av alla tonårsplaceringar sprack (Vinnerljung, Sallnäs, Kyhle Westermarck, 2001, sid. 145).

Sammanbrotten var fler i vanliga fosterhem än i släktinghem och risken för sammanbrott minskade om fosterhemmet var beläget 10 mil eller längre från barnets hemort (ibid., sid. 146 & 11).

En brittisk studie visade att fosterföräldrar, för barn i alla åldrar, som skattades högt med avseende på vissa egenskaper hade större framgång än andra. Dessa egenskaper var bl.a. att bry sig, vara accepterande, vara uppmuntrande, ha tydliga förväntningar samt vara kapabelt att se saker från barnets synvinkel. Framgång i placeringar var också sammankopplade med fosterföräldrar som var barnorienterade, som spenderade tid med barnen och gjorde saker som barnen gillade (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 244).

Det verkar också som om relevant arbetslivserfarenhet hos fosterföräldrarna, som omvårdnadsyrken, lärare eller yrken inom socialt arbete har en positiv inverkan på placeringar (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 247; Höjer, 2001, sid. 191). Enligt tidigare forskning verkar däremot inte egenskaper hos fosterföräldrarna så som ålder, kön, etnicitet eller civilstånd ha betydelse för utfallet av placeringar (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 247; Sundell & Thunell, 1997, sid. 65).

Det råder delade meningar om tidigare erfarenhet av fosterbarn hos fosterföräldrarna har någon betydelse. I Sundell & Thunells (1997) studie av 30 svenska familjehem var det statistiskt vanligare att placeringarna avbrutits i förtid om familjehemsföräldrarna saknade

tidigare erfarenhet av fosterbarn (sid. 66). Lipscombe et al (2003) fann att längd på tidigare fosterhemserfarenhet var varken relaterat till förekomsten av sammanbrott eller kvaliteten i placeringen (sid. 247).

Forskning visar också att stabiliteten i placeringar var bättre när fosterföräldrar avstod från att konkurrera om det psykologiska föräldraskapet. När barnen fick behålla relationer till anhöriga slapp de lojalitetskonflikter, vilket gynnade identitetsutvecklingen, och fosterföräldrarna blev viktiga vuxna som stod för trygget och omsorg (Andersson, 1995, sid. 154).

2.9 Sammanfattning

Tidigare forskning har visat att det finns olika motiv till fosterföräldraskap och vikten av dessa motiv har diskuterats (Vinterhed, 1985, sid. 38; Vinnerljung, 1990, sid. 126; Sundell & Thunell, 1997, sid. 12 & 13). Enligt svensk forskning präglas motiven hos fosterföräldrarna exempelvis av en önskan om att ta ansvar och ge omsorg (Höjer, 2001, sid. 99). Tidigare forskning har visat att relationen till det placerade barnet påverkas och präglas av hur länge barnet varit placerat samt av barnets tidigare erfarenheter av föräldraskap (Höjer, 2001, sid. 188; Cederström, 1990, sid. 37). I tidigare forskning har olika faktorer som kan påverka placeringen lyfts fram, så som fosterföräldrars arbetslivserfarenhet och om fosterföräldrarna konkurrerar om det psykologiska föräldraskapet (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 247; Höjer, 2001, sid. 191; Andersson, 1995, sid. 154).

3 Metod

I detta avsnitt redogörs för studiens genomförande med avseende på hur materialet samlats in, vilket urval som gjorts samt avvägningar under forskningsprocessen. Vidare beskrivs hur materialet bearbetats och begreppet reliabilitet, validitet och generaliserbarhet diskuteras. Slutligen redovisas även de etiska överväganden som varit aktuella under studien.

3.1 Val av forskningsmetod

Studien är genomförd med hjälp av kvalitativ forskningsmetod. Kvalitativ forskningsmetod syftar till att beskriva och förstå hur intervjupersonen upplever centrala teman i sin livsvärld (Kvale, 1997, sid. 34). Metoden ansågs lämplig utifrån studiens syfte att beskriva och förstå familjehemsföräldrars upplevelser och erfarenheter. Målet med kvalitativ metod stämmer väl överens med målet för intervjuerna i denna studie, att nå kunskap om intervjupersonens subjektiva upplevelse utifrån dennes egna ord, uttryck och beskrivningar (Larsson, 2005, sid. 92).

3.2 Vetenskapsfilosofiska perspektiv

Valet av vetenskapsfilosofiska positioner styr forskningen då det vetenskapsfilosofiska perspektivet avgör vad som är viktigt och vilken information man ska söka efter. Ett ämne kan belysas ur en mängd olika teoretiska och vetenskapsfilosofiska perspektiv och svaret på forskningsfrågan är beroende på vilket perspektiv som ligger till grund för forskningen (Larsson, 2005, sid. 19 – 25).

Denna studie är inspirerad av hermeneutiken. Inom hermeneutiken studeras tolkning av texter, diskurser och handlingar (Kvale, 1997, sid. 49). Syftet med tolkningen är att förstå textens mening. Vid tolkning av intervjuerna har samtalet transkriberats för att på så sätt bli en tolkbar text (Kvale, 1997, sid. 49). Hermeneutisk tolkning av en text sker genom att textens olika delar bestäms av textens helhetliga mening. Tolkningen av de enskilda delarna kan förändra tolkningen av helheten, som i sin tur återigen kan förändra tolkningen av delarna. Den hermeneutiska tolkningen karaktäriseras av en cirkel (Kvale, 1997, sid. 50). Tolkningen avslutas när man har kommit fram till ett sammanhang i texten utan logiska motsägelser (Kvale, 1997, sid. 51). Denna form av tolkning har varit utgångspunkten för tolkningen av materialet i studien.

3.3 Litteratursökning

För att få fram relevant forskning inom ämnet har en litteratursökning genomförts. Sökningen har genomförts i Libris, Social services abstract samt PsycINFO. De sökord som har använts är: familjehem, familjehemsvård, fosterbarn, foster care*, foster parent samt foster child. I sökning i Social services abstract gjordes sökningen så att något av foster care, foster carer eller foster parent skulle ingå samt även foster child. Stjärnan (*) betyder att sökningen gjorts på ordstammen av det aktuella sökordet, detta kallas trunkering (Löof, 2005, sid. 361). Utöver detta har även litteratur sökts på socialstyrelsens hemsida.

I den litteratur som hämtats genom litteratursökningar har det sedan hänvisats till annan viktig litteratur inom området, i stor utsträckning har denna även använts.

Litteratur som erhållits genom tips av lärare, handledare, andra studenter samt en familjehemssekreterare har också använts. I avsnittet för tidigare forskning förekommer hänvisningar till litteratur som har många år på nacken. I denna litteratur förs dock resonemang som det hänvisats till i flera nyare källor. Intentionen var att avgränsa litteraturen till det som berörde familjehem som inte varit en del i barnets nätverk redan innan placeringen. Detta har dock visat sig vara svårt, då familjehem som redan innan placeringen var en del av barnets nätverk och familjehem som inte tidigare varit en del av nätverket ofta behandlas gemensamt. Då det varit möjligt att urskilja grupperna har endast forskning som rör den från början avsedda gruppen familjehem använts.

3.4 Urval

I studien har ett strategiskt urval använts (Malterud, 1998, sid. 56). De familjehemsföräldrar som ingår i studien har placerade barn från samma kommun. Vid urvalet var en viktig faktor att intervjuaren skulle ha så lite kännedom som möjligt om familjehemmet och de barn som var placerade där. Då intervjuaren gjort praktik samt arbetar inom den aktuella kommunens socialtjänst ledde det till att familjehem som i övrigt överensstämde med urvalskriterierna inte användes pga. intervjuarens kännedom om dem sedan tidigare (se även etiska överväganden sid. 24). Anledningen till att familjer valdes bort utifrån tidigare kännedom var således att i så stor utsträckning som möjligt kunna fånga intervjupersonernas egna upplevelser, utan att sitta inne med annan förkunskap om dem eller de placerade barnen. Ett kriterium vid urvalet var att intervjuaren varken skulle ha läst familjehemsutredningen eller barnavårdsutredningar som rörde familjehemmen och de placerade barnen. Familjehemmen som valdes ut till studien hade alla pågående placeringar vid tidpunkten för intervjun. Motivet till detta var att studien

bl.a. syftade till att undersöka om inställning och tankar förändrats över tid, efter vad som framkom av intervjupersonernas beskrivningar.

Alla familjehem som ingår i studien har tagit emot barn som varit mellan 2 och 10 år då de placerades i familjehemmet. Denna avgränsning gjordes utifrån att tidigare forskning visat att relationen till det placerade barnet kan påverkas av dess ålder (Vinnerljung, 1990, sid. 129). Tidigare forskning visar att spädbarnsplaceringar skiljer sig i många avseenden från andra placeringar (ibid.) samt att det vid tonårsplaceringar finns andra typer av problem (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 252). Utifrån detta ansågs 2 till 10 år vara ett lämpligt tidsspann, då barnet inte längre är ett spädbarn och heller inte hunnit utveckla ett tonårsbeteende. Som en följd av dessa urvalskriterier var samtliga barn och ungdomar vars familjehemsföräldrar deltagit i studien placerade pga. brister i hemmiljön. Av studiens fyra intervjupersoner är två män och två kvinnor. Utgångspunkten till att intervjua både kvinnor och män var att det i tidigare forskning framgått att kvinnor och mäns roller i familjehemmet delvis skiljer sig åt (Höjer, 2001, sid. 19, 167 & 183).

Kriterierna för det önskade urvalet för studien presenterades för familjehemssekreterare i den aktuella kommunen. Fem familjer motsvarade det önskade urvalet, utifrån alla ovan redovisade kriterier. Utifrån närhetsprincipen valdes fyra familjer ut. Om det var mannen eller kvinnan som tillfrågades i de respektive familjerna var en slump. Då alla motsvarade urvalskriterierna lades ingen vikt vid vilken man eller kvinna som tillfrågades, endast att fördelningen mellan könen var lika.

Intervjupersonerna blev först uppringda av en familjehemssekreterare som berättade om studiens syfte samt frågade om familjehemsföräldrarna var intresserade av att delta i studien. Samtliga var positiva till att delta. Efter detta ringde intervjuaren upp och bokade tid för intervju samt informerade ännu en gång om studiens syfte. Under samtalet uttrycktes även en önskan om att spela in intervjuerna på band, detta accepterades av alla.

3.5 Datainsamling

Studien bygger på halvstrukturerade kvalitativa intervjuer. I en kvalitativ forskningsintervju försöker intervjuaren lyssna in både det intervjupersonen säger och vad personen menar. Som intervjuare blir det därmed viktigt att lyssna in vad som "sägs mellan raderna" och under intervjun få bekräftelse på att tolkningen av detta är riktig (Kvale, 1997, sid. 36). Detta ledde

till många följdfrågor under intervjuerna för att klargöra om intervjuaren uppfattat intervjupersonen rätt. Halvstrukturerade intervjuer innebär att intervjun omfattar olika teman med relevanta frågor till dessa (Kvale, 1997, sid. 117). I en halvstrukturerad intervju finns möjlighet att göra förändringar vad gäller frågornas form och ordningsföljd under intervjun för att bättre kunna följa upp den intervjuades svar och berättelser (ibid.).

Intervjuguiden (se bilaga sid. 59) är indelad i tre delar som ansågs vara centrala för studiens problemformulering. Dessa delar är desamma som studiens frågeställningar: synen på uppdraget att vara familjehemsförälder och villkoren för familjelivet, synen på rollen som primär vårdgivare samt om synen på uppdraget, villkoren och rollen förändrats över tid.

Till en början planerades att prova om frågorna i intervjuguiden var begripliga och uppfattades så som avsett genom en provintervju med en familjehemsförälder. Pga. de etiska problem som kunde uppstå med en provintervju tillfrågades istället en familjehemssekreterare för att gå igenom intervjuguiden. Vid denna genomgång lades vissa följdfrågor till. Dessa rörde aspekter som kanske inte skulle ha täckts in annars.

Av studiens fyra intervjuer är tre genomförda i intervjupersonernas hem, en intervju genomfördes på intervjupersonens arbetsplats. Alla intervjuerna genomfördes då endast intervjuaren och intervjupersonen var närvarande i rummet. Samtliga intervjuer inleddes med att intervjuaren förklarade syftet med studien och att intervjupersonen skulle tillförsäkras anonymitet gentemot allmänheten och, så långt det är möjligt, mot den aktuella kommunen (se även etiska överväganden sid. 24). Intervjuaren förklarade även hur intervjun skulle gå till och hur informationen skulle hanteras och analyseras.

Samtliga intervjuer spelades in på band med hjälp av en bärbar bandspelare. Intervjuerna tog mellan 50 minuter och en timme och tio minuter. Bandinspelningen ökade intervjuarens möjlighet att fokusera på ämnet och dynamiken i intervjun (Kvale, 1997, sid. 147). Bandinspelning gjorde det även möjligt att kunna återvända till intervjuerna och lyssna om (ibid.).

Då bandspelaren stängts av vid en av intervjuerna fortsatte intervjupersonen berätta om saker som kan anses vara intressanta för studien. Då detta påtalades godkände intervjupersonen att

även den information som framkommit efter det att bandspelaren stängts av fick användas i studien.

3.6 Utskriftsredigering

När en intervju skrivs ut innebär det en tolkning då talspråk översätts till skriftspråk (Kvale, 1997, sid. 152). Hur en utskrift ska göras beror på syftet med utskriften (ibid., sid. 156).

Intervjuerna i denna studie har till en början transkriberats ordagrant, så långt det varit möjligt. Anledningen till detta var att så långt som möjligt få fram intervjupersonernas egna ord och obearbetade beskrivningar. För att göra de citat som använts i resultatdelen tydligare har en viss språklig redigering gjorts. Denna redigering innebär bland annat att upprepningar, hummanden, pauser och grammatiska felsägningar har utelämnats. Då intervjupersonerna nämnt namn, saker som är sekretessbelagda samt saker som gör att det skulle kunna framgå från vilken kommun familjehemmen är utvalda har detta uteslutits eller ändrats. Anledningen till detta är att det är att intervjuerna behandlar känsliga saker och det är viktigt att värna om konfidentialiteten (ibid., sid. 158).

Vid den intervju då intervjupersonen godkänt användande av information som framkommit även efter det att bandspelaren stängts av skrevs minnesanteckningar i direkt anslutning till intervjun.

3.7 Databearbetning

Då samtliga intervjuer var utskrivna i sin helhet påbörjades en tematisering av det som framkommit under intervjuerna. Till en början gjordes en grov fördelning av materialet kring studiens frågeställningar:

- Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet?
- Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare?
- På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll?

Fördelningen av materialet kring frågeställningarna kan beskrivas som en kombination av det som Kvale (1997) beskrivit som meningskategorisering och meningskoncentrering (ibid., sid. 174). Då intervjupersonernas beskrivningar kategoriserats in under frågeställningarna utkristalliserades underkategorier som gavs underrubriker. Materialet bearbetades sedan gång på gång genom att de mest framträdande dragen i varje kategori togs fram och

sammanfattades. Denna process återupprepades tills dess intervjumaterialet hade en hanterbar storlek och ansågs vara relevant för att kunna besvara frågeställningarna.

Under intervjuerna har de olika frågeställningarna delvis gått in i varandra. Under bearbetningen har utgångspunkten varit att försöka hålla isär dem och genom dem fokusera på olika aspekter av det intervjupersonerna beskrivit.

I analysen av resultaten har varje frågeställning först tolkats separat. Under tolkningen har författaren ständigt återvänt till utskrifterna av intervjuerna, för att så långt som möjligt kontrollera gjorda tolkningar mot intervjupersonernas egna beskrivningar. Tolkningarna har sedan jämförts med tidigare forskning och såväl överensstämmelser som skillnader mot tidigare forskning har noterats. I analysen har sedan resultaten försökt förstås med hjälp av valda teoretiska begrepp.

Analysen har avslutats med en sammanfattande analys av alla tre frågeställningarna. Under analysen har tolkningsarbetet ständigt växlat mellan deltolkningar av innehållet i kategorier under respektive frågeställning och en helhetstolkning av innehållet under samtliga frågeställningar inklusive dess underkategorier. Det har ständigt kontrollerats att det som tolkats inte varit tagit ur sitt sammanhang och inte motsagts av andra delar av materialet om det inte funnits en logisk förklaring till motsägelsen. Detta sätt att tolka materialet kan liknas vid en hermeneutisk cirkel (Kvale, 1997, sid. 50).

3.8 Användningen av teoretiska begrepp

I denna studie har teori och empiri kombinerats på ett sådant sätt att studien kan anses ha en abduktiv ansats. Abduktiva metodstrategier innebär att man utgår från empiriska data men samtidigt beaktar teoretiska moment (Larsson, 2005, sid. 23). Studiens frågeställningar är utformade med utgångspunkt från tidigare forskning. I bearbetningen av materialet har teoretiska begrepp från anknytningsteori samt generell och ekologisk systemteori använts för att beskriva och förstå resultatet. Med andra ord har det under hela forskningsprocessen skett en växling mellan teori och empiriska data, som är ett kännetecken för abduktiva metodstrategier (ibid.).

3.9 Förförståelse och förkunskap

Författarens förförståelse och förkunskap om familjehemsvård grundar sig främst på praktik och arbete på en barn –och familjeenhet inom socialtjänsten. Förförståelsen grundar sig även till viss del i studier och ett visst samhällsintresse.

Förförståelsen inom området är att familjehemsföräldrar är socialt intresserade och att vara familjehem är ett sätt att göra en insats för samhället. En del i förförståelsen är också familjehemsföräldrar har egna barn och att de väljer att bli familjehem när barnen blivit lite äldre. Enligt förförståelsen och förkunskapen utgår endast en mindre ekonomisk ersättning till familjehem, vilket lett till antagandet att familjehem drivs av andra motiv än ekonomiska. En del av förförståelsen är också att det många gånger kan vara ettsvårt uppdrag att vara familjehem.

I förförståelsen ligger också en undran hur man kan knyta an till ett barn när man vet att det inte är ”för alltid”. Enligt författarens förförståelse är det svårare att knyta an till ett familjehemsplacerat barn och det tar längre tid, än om barnet t.ex. skulle adopteras vid samma ålder.

3.10 Reliabilitet

Reliabilitet syftar på kravet på tillförlitlighet (Malterud, 1998, sid. 28). Reliabilitet handlar om att systematiskt ifrågasätta om det finns fel och brister i studien, samt överväga betydelsen av dessa (ibid., sid. 29). De faser som kan anses vara särskilt känsliga ur en reliabilitetsaspekt är intervjun, utskriften och analysen (Kvale, 1997, sid.213). I denna studie har reliabilitetsfrågorna beaktats genom hela processen, genom att frågorna först ställts till en familjehemssekreterare som kan anses vara insatt i ämnet, ett ständigt återvändande till utskriften av intervjuerna under analysfasen, diskussioner med handledare, andra studenter och med en familjehemssekreterare kring de tolkningar som gjorts. Genom hela studien har det tydligt angivits vad som är empiri och vad som är tolkningar, vilket är viktigt för en högre reliabilitet. (Kvale, 1997, sid. 189).

Trots att reliabilitetsfrågorna har beaktats kan reliabiliteten ha påverkats av det faktum att intervjuerna är genomförda på olika platser samt att endast intervjuaren genomfört transkriberingen (Kvale, 1997, sid. 213). Att en och samma person utfört intervjuerna och transkriberat dem medför en begränsad insyn i intervjuerna. För att öka studiens tillförlitlighet

har tillvägagångssättet beskrivits ingående och detaljerat för att på så sätt göra studien mer ”genomskinlig”. Detta möjliggör för utomstående att i högre utsträckning förstå de val som gjorts under forskningsprocessen samt konsekvenser av dessa (Larsson, 2005, sid. 113; Malterud, 1998, sid. 106). Det faktum att intervjuaren arbetade på Barn- och Familjeenheten inom den aktuella kommunens socialtjänst kan ha påverkat intervjuerna så till vida att intervjupersonerna kan ha valt att utelämna information som de inte vill skulle komma till socialtjänstens kännedom. Intervjupersonerna kan också ha valt att utelämna information som en följd av att de inte garanterades anonymitet gentemot socialtjänsten i den aktuella kommunen.

3.11 Validitet

Validitet avser i vilken mån man undersökt det som avsågs undersökas (Kvale, 1997, s. 215). Validitet är inte en fråga om en slutlig granskning av studien utan något som berör hela forskningsprocessen (ibid., sid. 213). För att öka studiens validitet har studiens syfte och frågeställningar ständigt varit i fokus, för att på så sätt försäkra att det som analyseras besvarar de frågor som avsågs. Intern validitet handlar om resultatens trovärdighet, om den bild som har givits av fenomenet är äkta. För att bilden av fenomenet ska vara äkta krävs en rimlig tolkning av materialet, inte en övertolkning (Malterud, 1998, sid. 132). Genom att ständigt återvända till utskriften av intervjuerna och tidigare forskning har författaren försökt försäkra sig om att de tolkningar som gjorts varit rimliga. Tolkningarna har sedan problematiserats och kritiskt granskats genom att återigen återgå till intervjuutskriften, diskussioner med handledare, andra studenter samt med en familjehemssekreterare (Larsson, 2005, sid. 111). Extern validitet syftar på om resultatet från en studie kan överföras till ett annat sammanhang (Esaiasson et al., 2002, sid. 62). För att öka den externa validiteten har studiens resultat jämförts med tidigare forskning inom området. Tolkningsbegreppet innehåller dock alltid en osäkerhetsfaktor, möjligheten till en annan tolkning existerar alltid (Malterud, 1998, sid. 44).

Det faktum att författaren arbetar på Barn- och Familjeenheten inom den aktuella kommunens socialtjänst kan vara både positivt och negativt med avseende på studiens validitet. Författaren har under intervjuerna kunnat ställa frågor och följdfrågor på ett sätt som kanske inte varit möjligt utan att ha varit insatt i ämnet. Under tolkningsarbetet har tolkningarna ständigt granskats för att minimera risken för att författarens förförståelse tog överhand. Av samma anledning har det ständigt sökts efter alternativa tolkningar de tolkningar som gjorts.

3.12 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet, eller extern validitet, syftar till i vilken mån undersökningen kan antas ge liknande resultat vid en undersökning av en liknande målgrupp (Kvale, 1997, sid. 210). Det finns olika sätt att generalisera resultat. Genom analytisk generalisering görs en bedömning av i vilken mån studiens resultat kan ge vägledning om en liknande situation, med stöd av exempelvis teori (ibid.). Att resultaten i denna studie kunnat knytas till tidigare forskning tyder på att det skulle kunna finnas ett visst mått av generaliserbarhet. Ur generaliserbarhetssynpunkt är det dock viktigt att påpeka att denna studie har ett ytterst litet underlag vilket begränsar möjligheterna för generalisering.

3.13 Etiska överväganden

De etiska frågorna är, enligt Kvale, aktuella under hela forskningsprocessen (Kvale, 1997, sid. 105). I denna studie beaktades de etiska aspekterna redan vid utformandet av studiens ramar och har sedan hållits aktuella under hela forskningsprocessen. Studien utgår från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002). Samtliga intervjupersoner har två gånger innan intervjutillfället samt innan intervjun påbörjades informerats om studiens syfte. Intervjupersonerna informerades om att de när som helst kunde avbryta intervjun eller välja att inte svara på vissa frågor. Intervjupersonerna informerades även ännu en gång om syftet med att bandspelaren användes samt att det material som samlades in inte skulle komma att användas i något annat syfte än till forskning och att bandet med den inspelade intervjun skulle komma att förstöras efter det att uppsatsen blivit godkänd. Innan intervjuerna påbörjades informerades också, som tidigare nämnts, om att intervjupersonerna skulle vara anonyma gentemot allmänheten. Det informerades dessutom om att det kunde uppstå problem med att göra intervjupersonerna anonyma gentemot socialtjänsten i den aktuella kommunen, samtliga uttryckte att detta inte skulle vara något problem. I uppsatsen ska det dock inte vara möjligt för läsaren att förstå från vilken kommun de barn kommer som vid intervjutillfället var placerade hos intervjupersonerna.

I studiens inledningsskede övervägdes möjligheten av att ha en provintervju för att prova intervjuguidens giltighet. Då individskyddskravet, som ska skydda individer från oönskad insyn, ansågs väga tyngre än forskningskravet, kravet om att forskning bedrivs, genomfördes inte någon provintervju (Vetenskapsrådet, 2002, sid. 5). Det ansågs oetiskt att be en familjehemsförälder berätta om sina upplevelser och lämna ut sig själv för att sedan inte använda detta i studien.

Under hela forskningsprocessen har en etisk diskussion förts med handledaren kring att intervjuaren gjort praktik samt arbetar som utredande socialsekreterare en dag i veckan på Barn – och Familjeenheten i den aktuella kommunen. Samtliga intervjupersoner har varit införstådda med detta och alla har uttryckt att det inte är ett problem. Under forskningsprocessen har det noggrant kontrollerats att materialet som använts har kommit till intervjuarens kännedom genom intervjuerna samt att det tolkats på ett etiskt sätt och med en självkritisk granskning utifrån förförståelse om familjehemsvård. Författaren har heller inte delgett och kommer i framtiden inte att delge någonting av det som framkommit under intervjuerna, utöver vad som framgår av studiens resultat, till arbetskamrater i den aktuella kommunen.

3.14 Studiens begränsningar

Denna studie rymms inom ramen för en C-uppsats vilket innebär en begränsning av forskningens område och omfattning. Som en konsekvens av detta har familjehemsföräldrar från endast en kommun intervjuats. Klientperspektiv eller socialarbetarperspektiv har inte heller beaktats i denna studie, i den mening att varken fosterbarn, föräldrar eller representanter från socialtjänsten har intervjuats.

4 Teoretiska perspektiv

I detta avsnitt redogörs för de teoretiska begrepp som är centrala för studien och som har använts för att analysera resultaten. I detta avsnitt kommer även att beskrivas hur dessa teoretiska begrepp kan kopplas till problemställningen och vilken relation de kan anses ha till varandra.

4.1 Anknytningsteori

Teorin om anknytning, eller ”attachment”, bygger till stor del på den engelske psykoanalytikern John Bowlbys iakttagelser (Perris, 1996, sid. 21). Bowlbys teori har sin utgångspunkt i antagandet att ett barn behöver en fortlöpande varm och intim relation till modern, eller till ett mer eller mindre konstant moderssubstitut, där det finns ömsesidig glädje och tillfredsställelse för att barnet ska kunna utvecklas och upprätthålla en god psykisk hälsa (ibid.).

4.1.1 Anknytning

Anknytning, eller tillgiven bindning som Perris (1996) benämner det, är ett centralt begrepp inom anknytningsteorin och avser den ömsesidiga relationen mellan ett barn och minst en huvudperson (ibid., sid. 23). Denna bindning utvecklas under det första levnadsåret (ibid., sid. 24). De viktigaste faktorerna för utvecklandet av en stark anknytning är att den huvudsakliga anknytningspersonen svarar på barnets signaler, dess anknytningsbeteende, och själv initierar socialt samspel med barnet (Perris, 1996, sid. 53).

4.1.2 Anknytningsbeteende

Anknytningsbeteende är själva kärnan i Bowlbys teori och syftar på barnets tendens att söka närhet (Perris, 1996, sid. 26). Exempel på anknytningsbeteende hos ett litet barn är tittande, leende, jollrande och gråtande (ibid.). Den gemensamma nämnaren hos dessa beteenden är att de på ett förutsägbart sätt gör det möjligt för barnet att få önskad närkontakt med anknytningspersonen. Barnets anknytningsbeteende har sin motsvarighet i beteenden hos den huvudsakliga anknytningspersonen som under normala förhållanden svarar på barnets signaler på ett ändamålsenligt sätt (ibid., sid. 26 – 27).

4.1.3 Anknytningsperson

Den tillgivna bindningen avser en person, oftast den biologiska modern men i praktiken den person som fungerar som en mor för barnet (ibid., sid. 25). Den som blir den huvudsakliga anknytningspersonen för ett barn är den person som svarar mest konstant för barnets vård, vilket i sin tur hänger samman med hur familjeförhållandena ser ut (Perris, 1996, sid. 50).

Enligt Bowlby kan en person som inte är den biologiska modern aldrig förutse samma biologiska reaktioner i interaktionen med spädbarnet, detta gör att anknytningen sannolikt blir svagare (ibid., sid. 50).

Enligt anknytningsteori utvecklar barnet också tillgiven bindning till andra i den omedelbara omgivningen. Det bildas då en anknytningshierarki med den huvudsakliga anknytningspersonen överst i hierarkin (Perris, 1996, sid. 25 & 50). Studier har visat att ju starkare anknytning barnet har till den huvudsakliga anknytningspersonen, desto lättare får det också att knyta an till andra människor (ibid., sid. 51).

4.2 Studiens koppling till anknytningsteori

Anknytningsteori kan anses vara intressant för studien då den kan vara en hjälp för att förstå beskrivningar av relationen mellan familjehemsföräldern och det placerade barnet. Ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv kommer de placerade barnen att knyta an till familjehemsföräldrarna när det är de som svarar för vården mest konstant. Anknytningsteori är även relevant som hjälp för att förstå hur denna anknytning mellan barn och familjehemsförälder kan påverkas av barnets historia.

4.3 Generell systemteori

Generell systemteori är i grunden en biologisk teori som utgår ifrån att alla levande varelser är delar av olika system, som rymmer olika subsystem (Payne, 1997, sid. 137). Inom systemteori betonas vikten av att se helheten istället för att fokusera på de olika delarna. Enligt systemteorin påverkar systemets olika delar varandra och därmed påverkas systemet som helhet. Inom systemteori ligger fokus på samspelet mellan systemets olika element, exempelvis kommunikationen mellan familjemedlemmar (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 67).

4.3.1 Gränser

Varje individ kan ingå i olika system som i sin tur rymmer en mängd subsystem. Gränserna mellan systemen är osynliga barriärer som reglerar graden av kontakt mellan de olika subsystemen och bidrar till att det finns en viss hierarkisk ordning mellan dem, exempelvis inom en familj (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 172). Enligt Salvador Minuchin finns det tre huvudtyper av gränser: oklara gränser, rigida gränser samt tydliga gränser (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 172 – 174). När det finns extremt oklara gränser kring ett system kan hela systemet lösas upp och det uppstår förvirring kring roller (ibid., sid. 172). Rigida gränser kring ett system innebär att kontakten med andra system är relativt liten (ibid., sid. 173). I ett system

med tydliga och flexibla gränser mellan subsystemen är medlemmarnas roller tydliga, det finns utvecklingsmöjligheter i respektive roll och systemets medlemmar kan korsa gränsen om det blir nödvändigt (ibid., sid. 174). Enligt Minuchin är det som skiljer en välfungerande familj från en dysfunktionell familj förmågan att klara av att skapa gränser som är tillräckligt klara, tydliga och flexibla för att kunna ändras när det behövs (ibid., sid. 175). I olika utvecklingsperioder måste en familj anpassa sig och omstrukturera sig, familjens gränser behöver förändras exempelvis när barnen blir äldre (Minuchin, 1999, sid. 33).

4.3.2 Kontext

Enligt systemteori får händelser och fenomen en mening först när de sätts inom en ram. Begreppet kontext är centralt inom systemteorin och det ringar in detta sätt att beskriva erfarenheter och observationer (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 109). En kontext klassificerar eller kategoriserar ett fenomen, kontexten kommunicerar en mening om hur ett budskap eller beteende ska förstås (ibid.).

4.3.3 Feedback

Principen om feedback bygger på att medlemmar i ett system sänder ut signaler till andra i systemet, som svarar och förändrar sig efter signalerna. Medlemmarna påverkar därmed varandra ömsesidigt (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 70).

4.3.4 Balans

Sociala system strävar efter balans och balans är en förutsättning för att barnet utvecklas (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 54). Balansen kan beskrivas som hur systemet tar tillvara deltagarnas behov och intressen. Både yttre och inre förändringar skapar obalans i sociala system till dess att systemet kan omstrukturera sig efter de förändrade förutsättningarna. Exempel på förskjutningar i systemets balans är när familjen utvidgas (ibid.).

4.3.5 Relationer

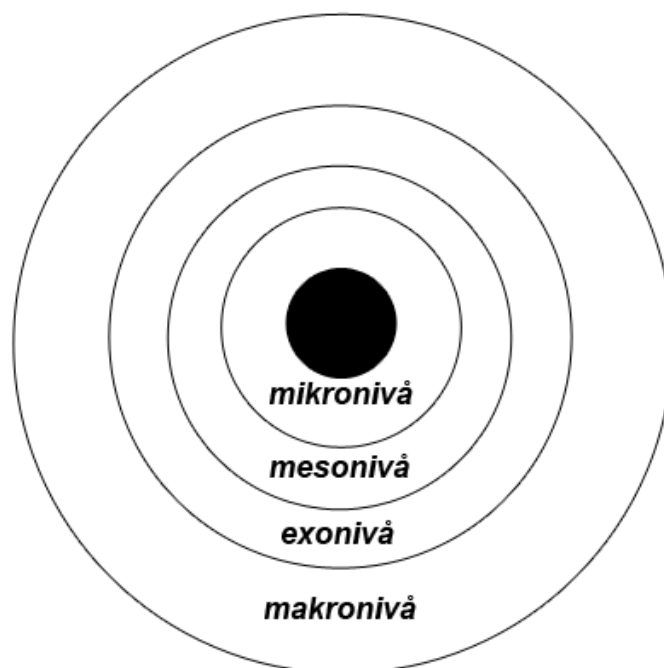
Det är deltagarnas relationer som knyter samman sociala system (Klefbeck & Ogden, sid. 52). Det finns dyadiska relationer, exempelvis mellan mor och barn, och triadiska relationer, exempelvis mellan mor, far och barn. I den triadiska relationen påverkar den tredje partens närvaro samspelet mellan de två andra. Relationen mellan exempelvis mor och barn påverkas inte bara av relationen de har till varandra utan också av den relation var och en av dem har till fadern, som i exemplet utgör den tredje parten (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 52). Enligt Jay Haley definieras relationen mellan människor genom "trial and error" redan från första

ögonblicket (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 194). Vilken definition relationen får leder också till vilken typ av beteende som utbyts, exempelvis om relation definieras som en vänskapsrelation. Enligt Haley pågår det en ständig kamp, öppen eller dold, om vems definition av relationen som ska gälla eftersom människor önskar och har behov av olika saker i en relation (ibid.). Det blir med andra ord en fråga om att få kontroll över relationen. Ett sätt att få kontroll över en relation kan vara att visa upp symtom. Dessa antas vara något som individen inte kan påverka, enligt Haley skaffar sig individen därmed kontroll över relationen (ibid., sid. 192). De andra som är inblandade i systemet måste förhålla sig till individen med symtom och tappar därmed kontrollen. Sociala system kan inte reduceras till en horisontell nivå där alla individer har samma makt eller är lika maktlösa, enligt Haley utan det finns alltid en rangordning (ibid.).

4.4 Ekologisk systemteori

Inom ekologisk systemteori betonas helhet och sammanhang i ett barns uppväxt och utveckling (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 51). Fokus ligger på samspelet mellan individ och miljö. Individen utvecklas i ett sammanhang, genom interaktion och samspel med olika omgivande faktorer (Andersson, 2002, sid. 185). Det kan beskrivas som en progressiv, ömsesidig, anpassning mellan barn i utveckling och den föränderliga miljön som omger barnet (ibid.).

En av förgrundsgestalterna inom ekologisk systemteori är den amerikanske utvecklingspsykologen Urie Bronfenbrenner. Enligt Bronfenbrenner är de biologiska förutsättningarna för en individs utveckling lika viktiga att studera som de miljömässiga, men framförallt bör samspelet mellan dem studeras (Andersson, 1986, sid. 17). I sin teoretiska modell för hur utveckling sker i ett sammanhang använder sig Bronfenbrenner av fyra analysnivåer. Analysnivåerna är inte hierarkiskt ordnade utan omsluter varandra likt ryska dockor (Andersson, 2002, sid. 187).

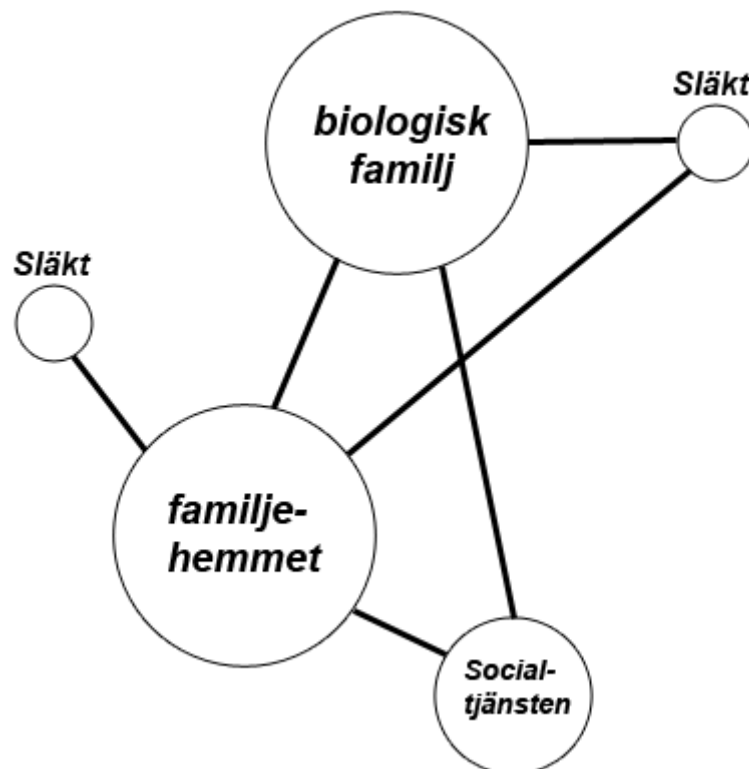
Figur 4:1 Bronfenbrenners modell av den utvecklingsekologiska strukturen

Längst in i mitten finns individen i sina närmiljöer. För ett barn kan dessa exempelvis vara familj, dagis eller skola, fritidsmiljö och kamratgrupp (Andersson, 2002, sid. 187). På mikronivån finns miljöer som barnet har direkt kontakt med och som är fysiskt och socialt avgränsade i förhållande till andra miljöer (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 51). Det är i system på mikronivån som barn skapar erfarenheter och en verklighet (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 52).

På mikronivån sker interaktionen mellan individen och närmiljön. På mesonivån sker interaktionen mellan närmiljöer. Denna interaktion kan vara nog så viktig för barnet, jämfört med vad som sker inom de enskilda subsystemen som varje närmiljö utgör. På exonivån interagerar detta i sin tur med förhållanden som ligger utanför individens direkta vardagsverklighet, exempelvis föräldrarnas arbetsplats eller lokalpolitik som indirekt påverkar ett barns utvecklingsbetingelser (Andersson, 2002, sid. 188). Allt detta samspelar i sin tur med normer, värderingar och samhällsförhållanden på makronivån (ibid.). Medan det system som bildas på mikronivån kan avgränsas fysiskt är de systemen som bildas på andra nivåer så kallade latenta miljöstrukturer, de är inte så lätta att avgränsa i tid och rum (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 52). Med hjälp av denna teoretiska modell kan det beskrivas hur den omedelbara och den mer omfattande miljön hänger samman och genom ömsesidig påverkan skapar barns uppväxtmiljö (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 51).

4.5 Studiens koppling till generell och ekologisk systemteori

Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan familjehemmet ses som ett av de system som det placerade barnet ingår i. När en familj tar emot ett placerat barn sker förändringar inom systemet, så som att systemets balans förändras och nya relationer skapas. Systemet måste också förhålla sig till nya omgivande system som de påverkas av och även till viss del påverkar. Exempel på nya omgivande system kan vara biologiska föräldrar och socialtjänst. I och med att systemet får nya medlemmar och måste förhålla sig till nya system krävs det även att det utvecklas någon form av gränser gentemot omgivande system och att systemets familjehemmens gränser omstruktureras. Den typ av gränser som familjehemmet har kan påverka barnets kontakt med omgivande system, som kontakten med föräldrarna. Det placerade barnet är medlem i systemet familjehemmet men också i det systemet som föräldrarna utgör. Några för studien väsentliga system som finns omkring ett familjehem kan illustreras så här:

Figur 4:2 System kring ett familjehem

4.6 Teoriernas inbördes relation i ett helhetsperspektiv

I analysen av studiens resultat har generell och ekologisk systemteori samt anknytningsteori använts. Som förklarats ovan kan anknytningsteori och ekologisk systemteori användas för att förklara olika aspekter av studiens resultat mot bakgrund av studiens frågeställningar. Valet

att använda begrepp från de båda teorierna som analysverktyg grundar sig i utgångspunkten att anknytning inte är ett fenomen som utvecklas isolerat utan snarare påverkas av influenser på flera nivåer (Egeland & Erickson, 1999). Det ekologiska perspektivet ger en ram för förståelsen av utveckling av anknytning och de faktorer som på olika nivåer påverkar barnets relation med den huvudsakliga anknytningspersonen. Det finns begrepp som är viktiga inom de båda teorierna, så som feedback och utgångspunkten att barn inte är oskrivna blad (Perris, 1996, sid. 47; Andersson, 2002, sid. 189).

Det har i tidigare forskning visat sig vara fruktbart att använda en kombination av ekologisk systemteori och anknytningsteori för att studera de faktorer som påverkar föräldra- barn relationer (Egeland & Erickson, 1999). Bronfenbrenner (1993) har själv skrivit att det kan vara meningsfullt att använda sig av andra teorier för att studera eller åtgärda ”mikroprocesser i en makrovärld” (ibid., sid. 31). Utifrån detta har anknytningsteori använts på mikronivå, för att kunna förstå olika aspekter av de upplevelser som intervjupersonerna beskriver. Motiveringen till att även använda begrepp från generell systemteori är att det ger en möjlighet att se familjehemmet som ett system och därmed sätta in det i ett större sammanhang.

5 Resultat och analys

I detta avsnitt redogörs för studiens resultat. Först redovisas vad intervjupersonerna sagt kring de olika frågeställningarna:

- Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet?
- Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare?
- På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll?

I resultatredovisningen har frågeställningarna delats upp i underrubriker. Efter varje frågeställning följer en kommentar där resultatet relateras till tidigare forskning samt tolkas med hjälp av valda teoretiska begrepp. Avslutningsvis sammanfattas kommentarerna i en övergripande tolkning.

5.0.1 Presentation av intervjupersoner

Studiens empiriska material bygger på intervjuer med fyra familjehemsföräldrar, två kvinnor och två män. För att försäkra att intervjupersonerna ska förbli anonyma, med reservation för den begränsade anonymiteten gentemot den aktuella kommunen (se etiska överväganden sid. 24), är denna presentation sparsam:

- *Man* i 40-års åldern. Familjen har varit familjehem i fem år och under den tiden har sex barn och ungdomar varit placerade. Vid intervjutillfället var tre barn placerade i familjen, två av dessa hade varit placerade i fem år, det tredje barnet i ett år. Mannen och hans fru har två egna barn som bor hemma. Mannen säsongsarbetar och hans fru arbetar deltid. Familjen bor i ett mindre samhälle i ett annat län än den aktuella kommunen.
- *Kvinna* i 50-års åldern. Familjen har varit familjehem i drygt tolv år och under den tiden har sju barn varit placerade. Vid intervjutillfället hade familjen fyra placeringar, två ungdomar hade varit placerade i tolv år och två barn hade varit placerade i nio månader. Kvinnan och hennes man har två egna barn som båda flyttat hemifrån, en av dem har bott hemma under tiden de varit familjehem. Kvinnan föder upp djur på familjens gård och hennes man arbetar heltid utanför hemmet. Familjen bor utanför ett mindre samhälle i ett annat län än den aktuella kommunen.
- *Man* i 40-års åldern. Familjen har varit familjehem i ungefär sex år och under den tiden har nio barn och ungdomar varit placerade. Vid intervjutillfället var två ungdomar placerade i familjen och två barn skulle flytta in inom några veckor.

Mannens sambo har två egna barn som fortfarande bor hemma. Mannen föder upp djur på familjens gård och hans sambo arbetar 75 % utanför hemmet. Familjen bor utanför ett mindre samhälle i ett annat län än den aktuella kommunen.

- *Kvinna* i 50-års åldern. Familjen har varit familjehem i nio år och under den tiden har de haft ett placerat barn, som vid intervjutillfället fortfarande var placerat hos dem. Kvinnan och hennes man har tre egna barn, varav det yngsta har bott hemma under tiden de varit familjehem. Både kvinnan och hennes man arbetar heltid utanför hemmet. Familjen bor utanför en större stad i samma län som den aktuella kommunen.

För att ytterligare förtydliga presentationen av intervjupersonerna redovisas även en sammanställning:

Intervjuperson	År som familjehem	Antal placerade barn vid intervjutillfället	Sammanlagt antal placerade barn under åren som familjehem
man	5	3	6
kvinna	12	4	7
man	6	2	9
kvinna	9	1	1

I citaten ur intervjuerna benämns intervjuaren med I.

5.1 Frågeställning 1: Hur beskriver familjehemsföräldern uppdraget som familjehem och på vilket sätt detta påverkar villkoren för familjelivet?

I detta avsnitt redovisas resultat med vars hjälp den första frågeställningen kan besvaras. I avsnittet redovisas intervjupersonernas beskrivningar kring varför uppdraget som familjehem kan vara så komplicerat. Familjehemsföräldrarna uttryckte även glädjeämnen med uppdraget som familjehem men dessa redovisas under frågeställning 3.

5.1.1 Motiv till att bli familjehem

Mest framträdande är att intervjupersonerna uttryckte att de tycker om barn och att det fanns plats för fler barn. De uttryckte även att de, genom att vara familjehem, kan göra en bra gärning och hjälpa de här barnen. En av kvinnorna som intervjuats kände barnet sedan tidigare och hon beskrev det som att hon aldrig tänkt bli familjehem utan att det var just det

barnet som familjen valde att ta emot. Intervjupersonerna uttryckte på olika sätt att de inte tjänar pengar på att vara familjehem. Endast en av intervjupersonerna lyfte upp ekonomi som ett av flera motiv till att vara familjehem:

Då handlade det också om att kunna driva ett ställe, lite rent ekonomiskt också. Samtidigt som man gjorde en bra gärning. Det skulle gå hand i hand.

Intervjupersonerna beskrev även att den som tagit initiativet till att familjen skulle bli familjehem och i början varit drivande var kvinnan i familjen. En av männen beskrev att det var ett gemensamt beslut mellan honom och kvinnan att de skulle ta emot familjehemsplacerade barn och han kunde inte svara på vem av dem som tagit initiativet.

5.1.2 Uppdraget som familjehem

Att vara familjehemsförälder innebär, enligt 35 § Socialtjänstförordningen, att ta emot ett barn för stadigvarande vård och fostran. När familjehemsföräldrarna ombads beskriva hur det är att vara familjehemsförälder var relationen till de placerade barnen i fokus. Beskrivningarna handlade genomgående om barn som till en början var lugna och snälla för att sedan testa familjehemsföräldrarna på alla möjliga sätt. En kvinna beskrev sitt uppdrag som familjehemsförälder så här:

Men det är ju det här att man jobbar faktiskt 24 timmar om dygnet och man måste finnas där hela tiden. Där du inte ser problem från början, jag menar de här första månaderna då går ju allting, då är det ju som semester. Men sedan när vardagen kommer in och barnen blir trygga och börjar ge tillbaka och få ut allt det där som de mår dåligt av. Då står man där som en slagpåse. Det är inte så lätt.

Andra aspekter av uppdraget som intervjupersonerna lyfte fram var kontakt med socialtjänst och biologiska föräldrar. Intervjupersonernas beskrivningar av kontakten med de biologiska föräldrarna som en del i uppdraget återkommer senare i detta avsnitt. När det gäller kontakten med socialtjänsten var intervjupersonernas beskrivningar främst positiva.

Familjehemsföräldrarna beskrev att det var en kontakt som fungerat bra och där de kunnat få stöd. En av familjehemsföräldrarna lyfte upp kritik mot socialtjänsten i den placerande kommunen. Han beskrev att när familjehemmet inte får tillräcklig ekonomisk ersättning går det ut över familjelivet eftersom de placerade barnen inte får göra saker i samma utsträckning

då. Intervjupersonen var även kritisk till att familjehemmet aldrig fått se någon plan för barnets vård och för tiden i familjehemmet:

Jag har aldrig sett en vårdplan. Det är ju bra även för de placerade barnen som är så pass gamla så de förstår vad den här vårdplanen ska gå ut på. Så de inte behöver gå och känna ”när får jag flytta hem då?” och ”vad är det som gäller?”. Ingen av dem har en aning om det. Det ena barnet har fått det klart för sig nu för att vi har berättat det.

En annan aspekt av att vara familjehemsförälder är att man inte är vårdnadshavare för det placerade barnet, därmed saknar man rätten att fatta beslut i vissa frågor som rör barnet. Detta var inget som familjehemsföräldrarna själva lyfte upp, när de fick frågan beskrev de det som en praktisk fråga att de saknar den rätten. Att inte vara vårdnadshavare beskrevs som att det ledde till praktiska problem, som de hade strategier för att lösa. Exempel på detta var hur en familjehemsförälder beskrev att hon brukar ändra på lappar från skolan som kräver målsmans underskrift och skriva under som familjehemsförälder. Behöver skolan målsmans underskrift hör de av sig till henne och då fixar hon det vid nästa umgängestillfälle. Hon påpekade att det viktiga i sammanhanget är att barnet får lämna in lappen i skolan, precis som alla andra barn. Ett annat exempel var hur en familjehemsförälder löst att barnet behövde ett nytt pass genom att skaffa ett Schengen-avtal istället, då endast en målsman behövdes för detta. Endast en av familjehemsföräldrarna uttryckte att han skulle vilja ha den juridiska rätten att fatta beslut som rör barnen, att det skulle ha varit lättare många gånger och framförallt vet man inte vad som sker i framtiden. Vad intervjupersonen kunde se för farhågor i framtiden är oklart då detta aldrig preciserades. Intervjupersonen uttryckte endast att om något skulle hända skulle det vara lättare om familjehemmet bestämde över barnen än att någon annan gjorde det.

Det är påfallande att kontakten med barnens biologiska föräldrar är en viktig del i uppdraget, föräldrakontakten beskrevs som periodvis problemfylld. Trots att alla intervjupersonerna beskrev problem i kontakten med föräldrarna poängterade samtliga att de biologiska föräldrarna var viktiga och att de trots allt är barnens föräldrar. I samtliga beskrivningar av kontakten med de biologiska föräldrarna har familjehemsföräldrarna utgått från att denna kontakt är en del i uppdraget. Samtliga familjehemsföräldrar beskrev att föräldrarna är de enda som kan ge barnen de biologiska banden, hur familjehemsföräldern än gör kan de aldrig ge detta. Kontakten med föräldrarna beskrev familjehemsföräldrarna som tidskrävande och

tidvis konfliktfylld och osäker. En kvinna beskrev att hon aldrig hade kunnat tänka sig att kontakten med föräldrarna skulle vara så energikrävande:

Vi har hållit på väldigt, väldigt intensivt med det här med föräldrakontakt. I början gick det väl rätt bra, jag menar när det var problem, när de hade problem så hörde de inte av sig så då var det tomt och tyst i ett halvår. Sedan så började de komma ut och hälsa på och sedan komma ut och hälsa på och bara vara här och sedan kunde de komma och hälsa på och ta barnen med sig och åka någonstans och komma tillbaka. Och sedan så, eventuellt, men det kom nästan aldrig så långt att de fick ta hem dem. Där sprack det igen. Men sakta öka på och öka på och öka på, för barnens skull, att de ska få tilliten tillbaka.

Intervjupersonerna beskrev även hur familjelivet påverkats av inställda umgängen och osäkerheten kring hur länge umgängen ska pågå och hur det går för barnen när de träffar sina föräldrar. Beskrivningarna från familjehemsföräldrarna handlade om hur varken de själva eller barnen vågade tro på planer som gjorts upp. Familjehemsföräldrarna beskrev även hur de på olika sätt försökt skydda barnen i kontakten med föräldrarna. En familjehemsförälder berättade om hur de placerade barnen inte vet om när umgänge är planerat, utan att det kommer bli en överraskning för dem. Familjehemsföräldern beskrev att det tidigare varit så många besvikelser för barnen och genom att de inte fått veta om att ett umgänge planerats, riskerar de inte att bli besvikna om föräldern inte kommer. Andra strategier för kontakten med föräldrarna var exempelvis att familjehemmet tagit över initiativet till kontakt med föräldern då kontakten tidigare dött ut under perioder. En av de intervjuade beskrev det som att hon fick bära barnets stora sorg över föräldrarnas svek och hur hon försökt hjälpa barnet att bli argt och inte bara förtvivlat. Hon berättade att hon kan förstå att det blivit som det blivit i kontakten med föräldrarna, att missbrukare fungerar så, men att hon inte kan acceptera att barnet svikits gång på gång.

Intervjupersonerna lyfte också upp att osäkerheten kring kontakten med det placerade barnets föräldrar även gått ut över de egna biologiska barnen, de hade också drabbats när planeringen ändrats. En kvinna beskrev, efter bandspelaren stängts av men väl medveten om att intervjun fortfarande pågick, hur det inte var avlastning när barnen var hos föräldrarna. Hon beskrev en oro kring hur det var med barnen när de var hos föräldrarna och framförallt hur det blev när

de kom tillbaka till familjehemmet. Hon beskrev även hur barnen började agera ut efter umgängen och hur de återigen var tillbaka där de börjat.

5.2 Kommentarer till familjehemsföräldrarnas beskrivning av uppdraget och på vilket sätt det påverkar villkoren för familjelivet

5.2.1 Uppdrag och villkor för familjelivet kopplat till tidigare forskning

Intervjupersonernas beskrivningar av hur de valde att bli familjehem stämmer till stor del överens med det Höjer (2001) funnit, att det initialt varit kvinnans projekt att bli familjehem (ibid., sid. 85). Flera av intervjupersonernas beskrivningar av sin tillvaro ger en bild av en tillvaro med mycket tid i hemmet och i hemmiljön, en förutsättning för detta kan vara att det utgår en viss ekonomisk ersättning till familjehemmen. En tolkning av att endast en av intervjupersonerna lyfter upp ekonomi som ett motiv kan vara att den ekonomiska ersättningen är en förutsättning för att få vardagen att fungera. Den ekonomiska ersättningen blir därmed inte pengar som ”blir över”, och ses kanske därmed inte heller som pengar i den bemärkelsen och därför uppfattar familjehemsföräldrarna själva inte några ekonomiska motiv bakom beslutet. För den tolkningen talar att familjerna, med hjälp av den ersättning som utgår, har kunnat välja den livsstilen de valt, där fosterföräldraskapet ingår och möjligheten att fortsätta ta hand om barn även när de egna flyttat hemifrån. I tidigare forskning framgår att vara familjehem kan vara ett alternativ till arbete utanför hemmet (Sundell & Thunell, 1997, sid. 13; Vinnerljung, 1990, sid. 127).

De familjehemsföräldrar som deltagit i denna studie har alla beskrivit problem i kontakten med de biologiska föräldrarna, men samtidigt uttryckt att de biologiska föräldrarna är viktiga för barnen. Medvetenheten kring och vikten av barnens kontakt med föräldrarna trots att kontakten inte fungerar problemfritt stämmer väl överens med vad man funnit i tidigare studier (Höjer, 2001, sid. 164). I annan forskning har svårigheterna kring uppdraget som familjehem främst handlat om svårigheten att hinna med de egna barnen och att inte känna till det placerade barnets historia (Sundell & Thunell, 1997, sid. 62). Ingen av familjehemsföräldrarna i denna studie har lyft upp dessa aspekter.

5.2.2 Uppdrag och villkor för familjelivet ur ett systemteoretiskt perspektiv

I och med att en familj blir familjehem och tar emot ett placerat barn måste familjehemsföräldrarna och deras biologiska barn förhålla sig till barnets föräldrar, syskon, släkt och socialtjänst. Livet i familjehemmet påverkas av vad som sker inom familjen och hur

relationerna utvecklas mellan barnet som kommit in i familjen och övriga familjemedlemmar. Till skillnad från en ”vanlig” familj påverkas villkoren för livet i familjehemmet ännu mer av faktorer i omgivningen, exempelvis kontakten med barnets föräldrar.

Resultaten kan tolkas som att systemet biologiska föräldrar har en stor inverkan på systemet familjehemmet. Då familjehemsföräldrarna till största del beskrivit kontakten med de biologiska föräldrarna, och inte exempelvis syskon, benämns barnets biologiska familj som systemet biologiska föräldrar. Familjehemsföräldern blir den som ska vara en länk mellan barnet och föräldrarna, samtidigt som de ska få det vardagliga livet att fungera. I resultaten finns flera exempel på hur familjehemsföräldrarna praktiskt gör detta, vilka strategier de har för att vardagen ska kunna fungera och för att de ska kunna hjälpa barnet att hantera en tidvis osäker och påfrestande kontakt med de biologiska föräldrarna. När en av familjehemsföräldrarna efterfrågar vad som ska gälla i kontakten med föräldrarna och för placeringen kan det på en teoretisk nivå tolkas som att det är just en strategi för hur systemen ska förhålla sig till varandra som efterfrågas.

Familjehem är utredda familjer och speciellt utvalda för att ta emot barnen som placerats hos dem. De har av socialtjänsten bedömts som välfungerande familjer och enligt Minuchin (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 175) karaktäriseras välfungerande familjer av att de klarar av att skapa gränser som tillräckligt klara, tydliga och flexibla för att kunna ändras när det behövs. Gränserna kring systemet familjehemmet påverkar och påverkas av kontakten med de omgivande systemen. Att familjehemmets gränser är flexibla och förhållandevis öppna underlättar exempelvis det placerade barnets kontakt med de biologiska föräldrarna. Samtidigt som barnet behöver röra sig mellan systemet familjehemmet och systemet biologiska föräldrar, behöver gränsen vara tydlig för att ge barnet trygghet i vardagen och undvika rollförvirring (ibid., sid. 172). Gränserna kring familjehemmet får således inte bli för vaga eftersom systemet då riskerar att lösas upp (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 172).

Familjehemsföräldrarna har beskrivit hur föräldrarna släpps in i familjen successivt för att de ska kunna skapas en tillit mellan de biologiska föräldrarna och barnen. En möjlig tolkning av detta är att familjehemsföräldrarna därmed försöker skapa tydliga gränser för barnet, föräldern släpps inte bara in i systemet utan att rollen först blir tydlig genom att umgänget successivt ökar. På så sätt har familjehemsföräldern makt över relationen mellan systemen (ibid., sid. 192). Familjehemsföräldrarna har däremot inte makt över relationen i bemärkelsen att kunna välja bort kontakten med de biologiska föräldrarna. Familjehemsföräldern kan heller inte

påverka om föräldern väljer att under perioder inte ha någon kontakt med barnet, för att sedan återknyta kontakten med barnet och systemet familjehemmet. Med andra ord ligger det utanför familjehemsföräldrarnas makt att få kontroll över relationen mellan systemet biologiska föräldrar och systemet familjehemmet (ibid., sid. 192 & 194). Familjehemsföräldern kan arbeta för att skapa tydliga gränser kring systemet men de kan inte se till att föräldrarna följer dessa konsekvent i den meningen att de har kontinuerlig kontakt. En möjlig tolkning av relationen mellan systemen familjehem och biologiska föräldrar är att det pågår en ständig kamp om makten över denna relation (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 194). I resultaten går att utläsa hur familjehemsföräldrarna utarbetat strategier för att hantera den maktlöshet de kan uppleva i relationen och för att kunna skydda barnen gentemot den maktlösheten, så som att inte berätta om ett planerat umgänge (ibid., sid. 192). En möjlig tolkning är också att kampen om relationen mellan familjehem och biologiska föräldrar kan påverka familjelivet i familjehemmet än mer om familjehemmet har placerade barn från olika familjer. Systemet familjehemmet måste då förhålla sig till olika föräldrasystem, samtidigt.

Systemet familjehemmet måste, utöver att förhålla sig till systemet biologiska föräldrar, även förhålla sig till det professionella systemet som socialtjänsten utgör. Professionella från socialtjänsten kräver en viss inblick i systemet familjehemmet. I resultaten framgår att ingen av intervjupersonerna har lyft fram att denna insyn skulle påverka familjelivet. Framförallt har relationen till socialtjänsten beskrivits som något positivt. En av intervjupersonerna lyfte fram negativa aspekter med socialtjänsten som påverkade familjelivet, så som ekonomisk ersättning. En möjlig tolkning av detta är att i den kamp som pågår om relationen mellan familjehemmet och socialtjänsten är det socialtjänsten som har den största makten, det är socialtjänsten som har makt över den ekonomiska ersättningen (ibid.). Intervjupersonernas positiva inställning till socialtjänsten kan även ha påverkats av vetskapen om intervjuarens koppling till den aktuella kommunen.

En rimlig tolkning av resultaten är att det professionella system som socialtjänsten utgör också påverkar villkoren för familjelivet. Stöd för denna tolkning finns i beskrivningar av att familjehemsföräldrarna fått hjälp och stöttning hos socialtjänsten, men också att villkoren för familjelivet i ett fall påverkats negativt genom att det saknats en plan för tiden i familjehemmet.

5.3 Frågeställning 2: Hur beskriver familjehemsföräldern sin roll som primär vårdgivare?

I detta avsnitt redovisas resultat med vars hjälp ovanstående frågeställning kan besvaras. Under denna rubrik beskrivs hur familjehemsföräldrarna ser på sin roll och det faktum att de inte är föräldrar till de placerade barnen. I detta avsnitt redovisas även familjehemsföräldrarnas syn på framtiden för de placerade barnen och om familjehemsföräldrarnas del i den. Delar av intervjupersonernas positiva beskrivningar av sin roll och syn på framtiden redovisas under frågeställning 3.

5.3.1 Rollen

Samtliga familjehemsföräldrar beskrev att det viktigaste som de ger de placerade barnen är trygghet. Två av intervjupersonerna beskrev uttryckligen att de inte gjorde någon skillnad på de placerade barnen jämfört med de biologiska barnen samt att det placerade barnet sågs som ett barn i familjen. Samtliga beskrev hur de har en föräldraroll, utan att vara förälder.

Jag har aldrig försökt vara deras morsa. Jag är mamma i den här familjen, så jag fungerar som morsa. Utan de har ju sin mamma, vi pratar om henne som deras mamma. Har du pratat med mamma och så där. Olika människor ger ju alltid olika saker.

Man är ju som ett hjälpstöd. Men du blir aldrig en förälder. Det ska man ha klart för sig

I: Hur menar du med att man aldrig blir en förälder?

Ja, men alltså, det är ju klart att de tycker ju om en förhoppningsvis, men du blir aldrig... ja, men mamma och pappa de finns ändå. Och du kan aldrig kliva in.

Pappa är pappa, det vet de om. Du blir en väldigt bra kompis, men du blir aldrig pappa. Så är det ju.

Samtliga familjehemsföräldrar berättade att det skulle gå bra för dem om barnen ville kalla dem mamma respektive pappa. De flesta av intervjupersonerna beskrev dock att det handlat om felsägningar från barnens sida när de kallat dem för mamma och pappa, att de vet att familjehemsföräldrarna inte är mamma eller pappa. En kvinna berättade att barnet som var placerat i den familjen kallar familjehemsföräldrarna för mamma och pappa, det har hon gjort

sedan den dagen hon flyttade in. En man beskrev hur han brukar hantera frågan om att bli kallad för pappa eller vid namn gentemot barnen:

Den yngsta, hon säger ju pappa ibland. Men hon vet ju vad sin pappa heter. För det skiljer ju bara ett år mellan våran yngsta och henne, han säger ju pappa men ibland har ju han perioder när han kallar mig xxx också. Det där går ju i vågor.

I: Är det okej för dig att de kallar dig för pappa?

Ja, det är det ju. Men ibland brukar jag ju påminna henne om att, ja liksom säga ”ja, xxx” ”ja, xxx”. Så brukar jag säga ”ja, vad heter din pappa då?”, då svarar hon. Så hon vet.

Att det placerade barnet kallar familjehemsföräldrarna för mamma respektive pappa kan även väcka tankar hos de biologiska barnen. En kvinna uttryckte att det biologiska barnet hade tyckt att det varit jobbigt att det kom ett barn som hon inte kände och kallade hennes föräldrar för mamma och pappa. En annan av intervjupersonerna beskrev på ett skämtsamt sätt hur det ibland kan låta mellan det biologiska barnet och fosterbarnet:

”Det är min pappa, det är bara min!”

”Nej, det är min också!”

”Nej, det är bara xxx för dig!”

Familjehemsföräldrarna som ingår i studien beskrev hur de utövar ett föräldraskap gentemot barnen, men att de inte ser sig som föräldrar till dem. De beskrev hur de ger barnen en trygghet, en förälders sätt att vara och möjligheten att få växa upp i en normal familj utan exempelvis missbruk. En av intervjupersonerna berättade om hur det placerade barnet pratat om en önskan om att yngre syskon skulle flytta hem medan det barnet såg familjehemmet som sitt hem. Underförstått ger detta också en bild av att familjehemsföräldern lyckats förmedla en känsla av trygghet och föräldraskap till barnet:

”Åh, om mamma kunde bli frisk, så xxx kunde flytta hem”

”Jaha, vad då då?”

”Ja, hon är ju så jobbig”

”Ja, men skulle inte du flytta hem då, om mamma blir frisk?”

”Nej, jag bor ju här jag!”

Kvinnorna som intervjuats beskrev att det varit skillnad på det föräldraskapet de utövat som familjehemsföräldrar, jämfört med det biologiska föräldraskapet. En av dem beskrev hur mycket hon fått arbeta med normer och värderingar hos de placerade barnen, något som de egna barnen införlivat redan när de var små. Kvinnorna beskrev också hur de placerade barnen frågat exempelvis om de kommer bli lämnade ensamma, att de mötts av frågor och testningar som de aldrig mött hos de biologiska barnen. En av dem beskrev att hon såg en skillnad mellan biologiska barn och placerade barn på så sätt att biologiska barn vet att hur man än gör eller är så är man alltid föräldrarnas barn, för placerade barn kan känslan av att få stanna kvar i familjen hänga på en skör tråd. En av kvinnorna beskrev hur hon redan från början gått in med, och fått förmedlat till sig, att placeringen skulle komma att vara till den dag då det placerade barnet kunde flytta hemifrån. Hon beskrev hur hon hela tiden arbetat med att försöka förmedla känslan av trygghet, att barnet ska få stanna. Beskrivningen innefattade att kvinnan tvingats bli mycket tydligare i sitt föräldraskap för att det skulle fungera och hur hon arbetat med symbolik för att förmedla trygghet till barnet:

De första åren /.../ planterade vi lökar till hennes födelsedag på hösten. År, efter år, efter år, för att se att de kom upp på våren. Sådan här symbolik jobbade vi mycket med. Och ett ständigt återupprepande av att du kommer att bo här, du kommer att vara här. Tills hon började bli trygg i det, då kom ju testningarna. Det har ju varit ett jättejobb hela vägen.

5.3.2 Osäker framtid

En del i fosterföräldraskapet, till skillnad från ett biologiskt föräldraskap, är att det finns en osäkerhet i framtiden. Juridiskt är placeringen ett beslut som omprövas varje halvår, föräldrar och barn kan påverka placeringen och familjehemmet har möjligheten att avsluta placeringar. De flesta av familjehemsföräldrarna beskrev att om de visste att föräldrarna skulle klara av att barnen flyttade hem skulle det vara något positivt. Flera av familjehemsföräldrarna beskrev att även om det skulle vara något positivt för barnen att flytta hem till de biologiska föräldrarna, skulle de själva känna sig ledsna eftersom det handlat om så lång tid som barnen bott i familjehemmet. Två av intervjupersonerna lyfte upp tidigare erfarenheter av barn som flyttat hem till föräldrarna, om erfarenheten var positiv eller negativ berodde just på vilken tilltro de haft till om föräldern skulle klara av barnet eller ungdomen. Samtliga intervjupersoner uttryckte en önskan om att hålla kontakten med de barn och ungdomar som var placerade vid

tiden för intervjuerna. Alla beskrev att om det var upp till dem skulle de hålla kontakten men de uttryckte även att det beror på om de biologiska föräldrarna tillåter det.

En av intervjupersonerna jämförde det placerade barnets framtida flytt med när hennes biologiska barn flyttat hemifrån. Hon beskrev det som något som kommer bli positivt för den placerade ungdomen och att de pratar om det som att flytta hemifrån. Kvinnan beskrev det som att omprövandet av vården är något som sker per automatik långt bort och att hon redan från början sett det som att barnet skulle stanna i familjen tills den dag hon flyttar hemifrån. En av intervjupersonerna beskrev hur osäkerheten kring hur lång placeringen kan komma att bli även kan ha betydelse för familjehemsföräldern:

Jag menar, vet man att man ska ta hand om ett barn i 10 år, då tror jag att man blir annorlunda än om att man gör det på ett halvår. Jag tror att man fäster sig vid de olika barnen på olika vis faktiskt, undermedvetet.

5.4 Kommentarer till familjehemsföräldrarnas beskrivning av sin roll som primär vårdgivare

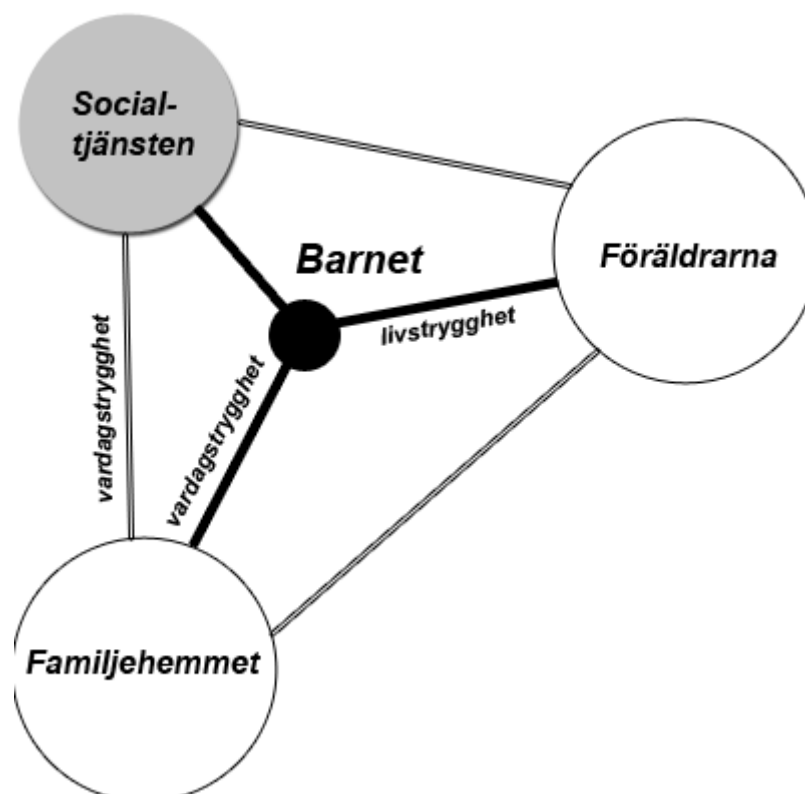
5.4.1 Rollen som primär vårdgivare kopplat till tidigare forskning

Familjehemsföräldrarnas beskrivningar av rollen som familjehemsförälder och det föräldraskap de utövar kan sägas stämma överens med det som tidigare forskare funnit kring att fosterföräldraskapet är mer komplicerat och sammansatt än det biologiska föräldraskapet (Höjer, 2001, sid. 192). Kvinnornas beskrivningar av rollen som fosterförälder inkluderar hur barnens komplicerade beteenden ska hanteras och hur de ska anpassa sig till barnens skyddsmekanismer, vilket av tidigare forskning framställts som svåra aspekter med familjehemsföräldraskapet (Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003, sid. 244). Denna studies resultat och tolkningen av dessa visar att barnens historia kan ha haft betydelse för förmågan att kunna knyta an till personer i familjehemmet, detta konstaterar även i tidigare forskning (Höjer, 2001, sid. 187). Av studiens resultat framgår också att familjehemsföräldrarnas avsikt inte är att ta över föräldraskapet för de placerade barnen, beskrivningarna stämmer snarare överens med det som i SOU 1986:29 beskrivs som en ”extra uppsättning föräldrar”.

5.4.2 Rollen som primär vårdgivare ur ett systemteoretiskt perspektiv

Familjehemsföräldrarnas roll gentemot barnet och hur interaktionen mellan familjehemsföräldern och det placerade barnet påverkas av omgivande faktorer kan förstås

med hjälp av Bronfenbrenners teoretiska modell (Andersson, 2002, sid. 187). Av resultaten framgår vad familjehemsföräldrarna upplevde att de ger barnen på mikronivå, så som trygghet och en föräldrafigur. När familjehemsföräldrarna beskrev de biologiska föräldrarnas påverkan på familjehemmet kan det tolkas som att formen för och innehållet i föräldraskap i familjehemmet är beroende av de biologiska föräldrarna. Med andra ord påverkas systemet familjehemmet av systemet biologiska föräldrar och vice versa. Med hjälp av ekologisk systemteori kan det beskrivas hur denna påverkan sker på olika nivåer. Bilden nedan är en illustration av hur relationen mellan familjehemsföräldern och barnet kan förstås utifrån de system som omger barnet. På mikronivå är barnet medlem i de biologiska föräldrarnas system och i systemet familjehemmet. Dessa system ger, enligt resultaten, barnet olika saker. På mesonivå finns även det professionella systemet som socialtjänsten utgör. Med hjälp av bilden illustreras hur socialtjänsten påverkar och påverkas av de båda andra systemen som barnet är del i:

Figur 5:1 System kring ett familjehemsplacerat barn

Av resultaten framgår att enligt familjehemsföräldrarna är det endast de biologiska föräldrarna som kan ge barnen sina rötter. Det skulle kunna ses som att barnen får en slags livstrygghet av sina föräldrar. Även om de inte fyller funktionen som föräldrar kommer de alltid att biologiskt

sett vara barnets föräldrar och dess rötter. Samtidigt visar resultaten att det är familjehemsföräldrarna som ger barnen en vardagstrygghet. Livet i familjehemmet blir på ett sätt förutsägbart med en strukturerad vardag. Trots att vardagen är förutsägbar är livet i familjehemmet på ett annat sätt osäkert. Osäkerheten ligger i hur framtiden ser ut, om placeringen ska fortsätta eller om barnet ska flytta. På mikronivå är med andra ord barnets liv i familjehemmet till stor del tryggt och förutsägbart. Ett undantag från detta är den osäkerhet som har visat sig finnas kring kontakten med föräldrarna. För familjehemsföräldrarna innebär detta att de måste förhålla sig till denna motsägelse av förutsägbarhet och osäkerhet för egen del, samtidigt som de ska förmedla det till barnen på ett begripligt sätt. Av resultaten framgår hur familjehemsföräldrarna försöker förmedla trygghet till barnen, en trygghet som med detta synsätt innefattar viss osäkerhet. Den osäkerhet som kan finnas kring en placeringens vara eller icke vara finns utanför barnets direkta vardag, till dess en förändring sker. Även om osäkerheten i placeringen ligger på barnets mesonivå är det rimligt att anta att livet i familjehemmet påverkas, för familjehemmets samtliga medlemmar. Med andra ord kan även socialtjänsten påverka barnets vardagstrygghet. För denna tolkning talar det som en av familjehemsföräldrarna beskrev som att man omedvetet påverkas i relationen till barnet, beroende på hur lång placeringen kan komma att bli.

5.4.3 Rollen som primär vårdgivare ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv

Familjehemsföräldrarnas beskrivningar av sin roll och sina tankar om framtiden kan förstås med hjälp av anknytningsteori. Av resultaten framgår att familjehemsföräldrarna upplever att de ger barnen trygghet och utövar föräldraskap. Trygghet kan, precis som anknytning, ses som en ömsesidig process. Familjehemsföräldern ger barnet uppmärksamhet, finns där för att svara på barnets signaler och initierar kontakt med barnet. Familjehemsföräldern svarar därmed på barnets anknytningsbeteende (Perris, 1996, sid. 53). Barnet får feedback på sitt beteende och familjehemsföräldern får feedback på det föräldraskap som utövas (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 70). En möjlig tolkning är därmed att det som familjehemsföräldrarna beskrivit som trygghet även skulle kunna ses som att de försöker skapa en anknytning till barnet.

Som tidigare framgått utvecklas anknytning mellan barnet och en huvudsaklig anknytningsperson framförallt under det första levnadsåret (Perris, 1996, sid. 54). De familjehem som ingår i denna studie har alla tagit emot barn som varit mellan två och tio år vid placeringen. När dessa barn placerades hade de redan knutit an till personer som svarat för

vården om dem. En möjlig tolkning av resultaten är att kvaliteten på barnens tidiga anknytning har haft betydelse även under placeringen. Något som talar för detta är att kvinnorna som ingår i studien uttryckt att det varit skillnad på föräldraskapet gentemot de placerade barnen, jämfört med de egna biologiska barnen. Resultaten kan tolkas som att barnen haft en svag anknytning till den huvudsakliga anknytningspersonen innan placeringen. Detta kan då ha lett till att de under placeringen haft svårare att knyta an till familjehemsföräldrarna än vad de skulle ha haft om den tidiga anknytningen varit stark (Perris, 1996, sid. 51). För detta talar beskrivningarna om hur barnen har testat familjehemsföräldrarna. Med andra ord kan det ha krävts mer av familjehemsföräldrarna innan barnen har vågat lita på dem, känt sig trygga och knutit an.

I resultaten går det att utläsa olika uttryck för att familjehemsföräldrarna har knutit an till de placerade barnen, exempel på detta är att samtliga vill ha kontakt med barnen även i framtiden. Det framgår också att sättet som de olika familjehemsföräldrarna har knutit an till barnen varierar. En möjlig tolkning är att den kvinna som beskrev omprövandet av vården som något avlägset och en formalitet har knutit an till det placerade barnet som en förälder till ett barn, med utgångspunkt i en livslång relation. För de andra familjehemsföräldrarna förefaller det ha funnits fler aspekter som spelat in i anknytningsprocessen i och med den osäkerhet som beskrivits rörande relationen till föräldrar och barnets framtid i familjehemmet. Det är, utifrån resultaten, rimligt att anta att samtliga familjehemsföräldrar knutit an till de placerade barnen. En möjlig tolkning är dock att det funnits olika grader av trygghet i relationerna, som en följd av den osäkerhet som beskrivits. En möjlig tolkning är också att familjehemsföräldrarnas egen osäkerhet kring hur länge placeringen kan komma att vara påverkar på vilket sätt de vågar knyta an till barnet. Något som talar för denna tolkning är beskrivningen från en intervjuperson om att osäkerheten har betydelse för hur man fäster sig vid barnen. Eftersom anknytningen är en ömsesidig process är det rimligt att familjehemsföräldrarnas eventuella rädsla eller osäkerhet kring att knyta an även påverkar barnets möjligheter och angelägenhet att göra det samma.

5.5 Frågeställning 3: På vilket sätt har familjehemsföräldrarnas erfarenheter som familjehem, enligt dem själva, förändrat synen på uppdrag, villkor och roll?

I detta avsnitt redovisas hur intervjupersonerna uttryckt att synen på uppdrag, roll och villkor för familjelivet förändrats över tid genom de erfarenheter de fått. Under intervjuerna ombads

intervjupersonerna berätta kring föreställningar de hade innan de tog sig an uppdraget som familjehem, hur de ser på det nu och om de utvecklats genom att vara familjehemsföräldrar.

5.5.1 Föreställningar och hur det blivit

Samtliga familjehemsföräldrar beskrev att det är svårt att föreställa sig vad det innebär att vara familjehemsförälder. När intervjupersonerna fick frågan om vad de skulle vilja förmedla till en familj som funderar på att bli familjehem svarade majoriteten att de skulle uppmana familjen att tänka igenom beslutet igen. Intervjupersonerna underströk att uppdraget som man tar på sig som familjehem är inte bara det som händer inom hemmets väggar, utan det inkluderar även kontakt med föräldrarna. Uppdraget jämfördes även med att sätta ett barn till världen, det är ett ansvar och någon man måste ta hand om. Samtliga familjehemsföräldrar uttryckte att de i efterhand insett att de inte riktigt förstått allt vad det innebär att vara familjehem. Flera har beskrivit hur de har "kört på", gjort sitt bästa och lärt sig på vägen. En kvinna beskrev hur hon tyckte att hon och den övriga familjen tänkt igenom vad uppdraget skulle innebära:

Nej det trodde jag att vi hade, vi hade ju nästan planerat och pratat om det här i ett halvår innan det blev av. Och eftersom jag jobbar med barn och man förstår sig att det kan se ut på ett visst sätt, men det gör inte det ändå. Man kan inte riktigt förbereda sig tror jag.

Flera av intervjupersonerna beskrev att de inte hade föreställt sig att barnen skulle reagera och agera så kraftigt i familjehemmet. Familjehemsföräldrarna uttryckte att de till stor del trodde att det skulle bli som att ta hand om ytterligare ett barn. Beskrivningarna om hur det sedan blev handlar främst om barn som varit lugna i början av placeringen för att sedan testa familjehemsföräldrarna. En kvinna beskrev hur hon inte hade kunnat föreställa sig att hon varje kväll, under ett och ett halvt år, skulle få svara att hon var hemma och att hon inte skulle åka någonstans. Hon fortsatte sin beskrivning så här:

Nej, det kunde man ju inte tänka sig. För man tror ju att de är ju så små. Som många sa, att den minsta killen han var ju så liten så han vet ju ingenting. Det är han som har största problemen. Han kunde inte prata antagligen, han kunde inte förklara vad det var han var bekymrad över.

Ett framträdande drag i materialet är att familjehemsföräldrarna på förhand inte hade väntat sig att det skulle uppstå sådana problem i kontakten med barnens föräldrar. Intervjupersonerna har beskrivit hur kontakten med föräldrarna tagit mycket tid och kraft samt krävt mycket arbete gentemot barnen. Flera av intervjupersonerna uttryckte att det har varit svårare att vara familjehem än de hade kunnat tänka sig. Samtidigt som intervjupersonerna beskrev många svårigheter som de inte hade väntat sig, framgick även att det fanns en hel del glädjeämnen i uppdraget som familjehem.

5.5.2 Glädjeämnen

När intervjupersonerna fick frågan om vad som är glädjeämnena med att vara familjehem uttryckte alla att det handlar om att få se barnen utvecklas, få se att de tar till sig saker och att det blir bra människor av dem. En av intervjupersonerna beskrev det som att det är samma glädjeämnen som i ett biologiskt föräldraskap, att få se vad det blir av barnen. Samtliga familjehemsföräldrar har uttryckligen beskrivit glädjeämnen som rör barnens utveckling över en längre tid. En av intervjupersonerna beskrev hur de placerade barnen uttryckligen valt att stanna kvar i familjehemmet och hur hon såg på deras utveckling:

När de faktiskt tycker att de vill stanna här, då har de ju gett en tillbaka. Man ser att de faktiskt förstår, då har man ju på något sätt lyckats. När de faktiskt går i skolan och inte skolkar någonting. Jag menar, det blir ju bra människor av dem.

Av intervjupersonernas beskrivningar är det många gånger underförstått att det finns glädjeämnen med uppdraget och rollen som familjehemsförälder som gör att de fortsätter. Samtliga familjehemsföräldrar som ingår i studien har uttryckt en stark önskan om att ha fortsatt kontakt med barnen eller ungdomarna om de skulle flytta. Intervjupersonerna har även uttryckt att de inte skulle vilja vara utan barnen, eller erfarenheten av att vara familjehem.

5.5.3 Personlig utveckling och tankar om framtiden

Samtliga familjehemsföräldrar som intervjuats uttryckte att de har utvecklats genom att vara familjehem. Dessa beskrivningar handlar om hur intervjupersonerna tycker att de fått en annan syn på vad som är viktigt i livet, hur de omstrukturerat livet för att få mer tid för barnen och hur de kommit i kontakt med de biologiska föräldrarna som egentligen kanske inte alltid är så olika dem själva men som är människor som de aldrig skulle möta i något annat sammanhang. En man beskrev hur han tagit hjälp av omgivningen för att få familjelivet att fungera då hans chef är insatt i familjens situation och han har kunnat ändra sina arbetstider.

Samtliga intervjupersoner framhöll att de kommer att fortsätta vara familjehem åt de barn som vid intervjutillfället var placerade. De ställde sig även huvudsakligen positiva till att i framtiden ta emot fler barn. Att ta emot fler barn beskrevs inte som förutsättningslöst, det påverkades bland annat av om det då skulle finnas tid och plats för fler barn. En man lyfte även upp att ekonomi är en förutsättning för om han i framtiden kommer ta emot fler barn. Han menade att om socialtjänsten drar ner på ersättningen är han inte säker på att uppdraget kommer vara lika roligt eftersom det då skulle påverka familjelivet på ett negativt sätt, att inte ha råd att låta barnen göra saker och att familjen inte skulle ha råd att ha den livsstil de valt. Den kvinna som endast har haft ett placerat barn uttryckte att hon skulle kunna tänka sig att ta emot fler barn men att hon då skulle göra det mer professionellt, kanske mer som ett jobb.

5.6 Kommentarer till vilka förändringar över tid som kan urskiljas i familjehemsföräldrarnas beskrivningar av uppdrag, villkor och roll

5.6.1 Förändringar över tid ur ett systemteoretiskt perspektiv

Familjehemsföräldrarnas beskrivningar av hur det under perioder varit svårt att vara familjehemsförälder och hur det påverkat både livet i familjen och dem själva kan med hjälp av systemteori förstås som att systemets balans har förändrats genom att ett placerat barn har kommit in i familjen (Klefbeck & Ogden, 2003, sid. 54). En möjlig tolkning är också att systemets balans inte bara har påverkats i och med att barnet kommit in i familjen utan också av kontakten med de biologiska föräldrarna. Föräldrakontakten kan ses som en inverkan som upprepade gånger rubbat systemet familjehemmets balans. Familjehemsföräldrarna har, med en sådan tolkning, inte varit förberedda på att föräldrakontakten skulle leda till obalans och därmed en ständig strävan efter balans i systemet och krav på omstrukturering efter de förändrade förutsättningarna (ibid.).

5.6.2 Förändringar över tid ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv

Av resultaten framgår att familjehemsföräldrarna arbetat för en anknytning till barnen och att det, ur deras perspektiv, finns en anknytning. Det som familjehemsföräldrarna beskriver som glädjämnen med att vara familjehemsförälder kan ses som att de då får bekräftelse på att det finns en ömsesidig anknytning och att barnet utvecklats positivt under tiden i familjehemmet. Det är tydligt att det inte varit så lätt att skapa en anknytning alla gånger och att familjehemsföräldrarna inte förväntat sig att det skulle vara så svårt.

5.7 Sammanfattande kommentar till frågeställningarna

5.7.1 Sammanfattande kommentar kopplat till tidigare forskning

En rimlig tolkning av resultaten är att familjehemsföräldrarna som ingår i denna studie har avstått från att konkurrera om det psykologiska föräldraskapet. Detta stöds av beskrivningarna av hur mycket tid och kraft som lagts på kontakten med föräldrarna. Tidigare forskning har visat att stabiliteten är bättre i placeringar då familjehemsföräldern avstår från att konkurrera om det psykologiska föräldraskapet (Andersson, 1995, sid. 154).

5.7.2 Sammanfattande kommentar ur ett systemteoretiskt perspektiv

En möjlig tanke är att livet i en familj förändras när det kommer ett placerat barn in i bilden. De flesta av familjehemsföräldrarna i denna studie har, i motsats till detta, beskrivit att vardagen i familjehemmet är som i vilken familj som helst. I flera av de familjehem som deltagit i studien har barnet vuxit upp i familjehemmet och de är en del av livet i familjehemmet och vardagen. Av resultaten går att utläsa att familjehemsföräldrarna på ett plan har ett stort inflytande över det vardagliga livet i familjehemmet och över systemets gränser. Samtidigt har alla uttryckt frustration och vanmakt dels över osäkerheten och kontakten med de biologiska föräldrarna, dels hur den påverkar livet i familjehemmet. En möjlig tolkning av resultaten är att familjehemsföräldrarna därför utarbetat strategier för att skydda barnet och sig själva gentemot omgivande system. Detta gäller inte för det omgivande professionella system som socialtjänsten utgör. Beskrivningarna av strategierna gör att en möjlig tolkning är att de försiggår på barnets exonivå. De ligger utanför barnets vardag, men de påverkar samtidigt barnets och familjehemsföräldrarnas vardagliga liv.

Flera av de barn, vars familjehemsföräldrar deltagit i denna studie, har som redan framgått, mer eller mindre vuxit upp i familjehemmet. Familjehemsföräldrarna har beskrivit att familjehemmet är tryggheten för barnen. Med andra ord skulle familjehemmet kunna ses som det vanliga och vardagliga sammanhanget, kontexten, för de placerade barnen (Hårtveit & Jensen, 2002, sid. 109). I familjehemmet finns föräldrafigurer, samtidigt som barnets föräldrar också finns med i bilden. Barnets föräldrar däremot befinner sig ofta i en helt annan kontext än den som systemet familjehemmet befinner sig i. Ett rimligt antagande, men som inte täcks av materialet i denna studie, är att barnen slits mellan lojaliteten till olika vuxna. Samtidigt är tryggheten för barnet inte något självskrivet hos vare sig föräldrarna eller familjehemsföräldrarna. Konsekvensen av detta kan därmed bli att familjehemsföräldrarna får

arbeta ännu mer för en anknytning och för att förmedla en känsla av trygghet till det placerade barnet.

5.7.3 Sammanfattande kommentar ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv

Utifrån familjehemsföräldrarnas beskrivningar är det rimligt att anta att det finns en anknytning mellan de placerade barnen och familjehemsföräldrarna. En möjlig tolkning av resultatet är att denna anknytning många gånger varit svår att bygga och att den är präglad av den osäkerhet som ligger i barnets historia och det faktum att de är familjehemsplacerade och därmed osäkerheten kring hur länge de får stanna. Det är vidare rimligt att utgå ifrån att det finns brister hos de biologiska föräldrarna eller i den miljö de vistas i, eftersom fosterbarnen blivit, och fortfarande är placerade. En möjlig slutsats av detta är att anknytningen som barnet skapat till en anknytningsperson innan placeringen, även påverkat möjligheten och förmågan att knyta an i familjehemmet. För denna tolkning finns stöd i resultaten, bl.a. i form av familjehemsföräldrarnas beskrivningar av skillnaden i fosterföräldraskap gentemot biologiskt föräldraskap. Anknytning är som framgått en ömsesidig relation. En möjlig tolkning av resultaten är att denna osäkerhet också är ömsesidig. Familjehemsföräldrarna har beskrivit en önskan om ett tidsperspektiv och oro för vad som kan ske i framtiden som de inte har makt att bestämma över. Samtidigt har de till viss del valt att inte tänka på de orosmoln som finns i framtiden, utan snarare fokuserar på vardagen, enligt deras beskrivningar. Detta talar för att även familjehemsföräldrarna känner av den oro som finns i själva uppdraget och att det också påverkar hur de vågar knyta an till barnet. Trots dessa orosmoln och svårigheterna med det uppdrag som familjehemsföräldrarna tagit på sig uttrycker samtliga att de kan tänka sig ta emot fler barn i framtiden. En möjlig tolkning av vad som är drivande för familjehemsföräldrarna är bekräftelsen att de fäst sig vid barnet, lyckats skapa en anknytning, att de får feedback på föräldraskapet i och med en positiv utveckling hos barnet och bekräftelsen i att de gjort en bra insats.

6 Diskussion

I detta avsnitt diskuteras studiens resultat i förhållande till den lagstiftning som reglerar området. Det förs även en diskussion kring möjliga konsekvenser av studiens slutsatser, förslag till framtida forskning samt en metoddiskussion.

6.1 Studiens resultat i förhållande till lagstiftningen

Av resultaten kan man utläsa att det i uppdraget som familjehem och i livet i familjehemmet finns en mängd komplicerande aspekter, men samtidigt fylls det med glädje.

Intervjupersonernas beskrivningar visar på att det många gånger varit svårt men att de genomgående är nöjda med det stöd de har fått från socialtjänsten och att de inte skulle vilja vara utan varken erfarenheten eller de placerade barnen som en del av familjelivet. Samtliga ställer sig också positiva till att i framtiden fortsätta som familjehem och kanske ta emot fler barn.

Grunden för uppdraget som familjehem är att ta emot ett barn, som av olika anledningar inte kan bo i det egna hemmet, för stadigvarande vård och fostran (SoL 6:1 & 35 § Socialtjänstförordningen). I lagstiftningen framgår även att det placerade barnets kontakt med familj och hemmiljö ska främjas (SoL 6:1). Utifrån familjehemsföräldrarnas egna beskrivningar är det tydligt att de själva uppfattar att de ger de placerade barnen vård och fostran. Mycket av det som har beskrivits som komplicerade och arbetsamma delar av uppdraget är fostran av de placerade barnen. Samtidigt är det just denna vård och fostran som intervjupersonerna beskrev som glädjen med uppdraget. Beskrivningarna om att få se en positiv utveckling hos barnet och att de blir till bra människor kan tolkas som en tillfredsställelse i att de lyckats med fostran. Det som däremot främst beskrevs som något problemfyllt var kontakten med föräldrarna. Det är tydligt att denna kontakt togs som en naturlig del av uppdraget, precis som är lagstiftat. I lagen framgår endast att kontakten med anhöriga och närmiljö ska främjas men inte hur detta ska gå till. Av resultaten framgår att familjehemsföräldrarna själva utarbetat strategier för att hantera denna kontakt för att värna om det placerade barnet och hela familjehemsfamiljen. Av studiens resultat framgår att familjehemsföräldrarna tagit till sig de placerade barnen och att de aktivt arbetar för det som enligt lagstiftningen ingår i uppdraget som familjehem.

6.2 Möjliga konsekvenser av studiens slutsatser

Av studiens resultat framgår att familjehemsföräldrarna försöker knyta an till de placerade barnen som extraföräldrar snarare än ersättningsföräldrar (Höjer, 2001, sid. 16 & SOU 1986:21). En möjlig slutsats är att denna anknytning påverkas av många faktorer i det placerade barnet och familjehemsföräldrarnas närhet, inte minst av kontakten med de biologiska föräldrarna. Relationerna och interaktionerna mellan medlemmarna i de olika systemen som ska samsas kring det placerade barnet påverkar också möjligheterna till att knyta an.

Utifrån studiens slutsatser är det rimligt att tänka sig att familjehemsföräldrar många gånger behöver stöd i kontakten med de biologiska föräldrarna och hur denna kontakt ska hanteras gentemot barnet. I studien framgår att en av familjehemsföräldrarna har fått stöd från socialtjänsten i detta avseende, vad de andra intervjupersonerna ansåg är oklart.Handledning till familjehemsföräldrarna skulle kunna underlätta denna kontakt och kanske även den känsla av maktlöshet som familjehemsföräldrarna i denna studie gett uttryck för. Det är också möjligt att det då skulle kunna bli lättare för familjehemsföräldern och barnet att kunna knyta an till varandra, eftersom faktorer som kan anses ha en negativ inverkan på denna anknytningsprocess då kan hanteras på ett annat sätt och förhoppningsvis inte ha samma inverkan.

6.3 Metoddiskussion

Studien är genomförd med hjälp av kvalitativa intervjuer, då syftet var att få fram intervjupersonernas tankar och upplevelser om uppdraget som familjehem, hur det påverkar familjelivet samt om deras roll gentemot de placerade barnen. I efterhand anses denna metod fortfarande vara den mest lämpliga utifrån studiens syfte, intervjuerna gav ett stort material med rikliga beskrivningar av livet som familjehemsförälder.

Under bearbetningen av materialet har det blivit tydligt att intervjupersonerna till stor del har beskrivit det som kan anses vara bekymmersamt med uppdraget och rollen som familjehemsförälder. Hur detta kommer sig är svårt att svara på. Det är möjligt att intervjuaren omedvetet formulerade frågor och följdfrågor så att intervjupersonerna framförallt beskrev problemfyllda aspekter. En annan möjlighet är att uppdraget som familjehem är problemfyllt och att glädjeämnen lätt kan komma i skymundan.

Studiens syfte och frågeställningar kan anses vara besvarade med hjälp av det material som samlats in genom gjorda intervjuer. Om studien skulle genomföras ytterligare en gång skulle författaren överväga att förändra vissa frågeställningar för att underlätta positiva beskrivningar av uppdraget, rollen som familjehemsförälder samt villkor för familjelivet.

6.4 Förslag till framtida forskning

Eftersom denna studie har ett begränsat underlag skulle det vara intressant att undersöka familjehemsföräldrars tankar och upplevelser av sitt uppdrag med ett större underlag. Med ett större underlag skulle vidare slutsatser kunna dras som kanske även kunde komma att påverka hur familjehem rekryteras och utbildas för sitt uppdrag.

Denna studie har enbart fokuserat på familjehemsföräldrarna. Det skulle även vara intressant att göra en studie där även placerade ungdomar och representanter från socialtjänsten fick en möjlighet att ge sin syn och upplevelse av familjehemsvård.

Ytterligare en aspekt som skulle vara intressant att i framtiden undersöka är vilka kvalitéer som gör att familjehemsföräldrar fungerar väl som familjehem. En sådan undersökning skulle förhoppningsvis kunna leda till att rekryteringen av framtidens familjehem underlättades.

6.5 Avslutande reflektioner

Att skilja ett barn från de biologiska föräldrarna och omhänderta det är ett stort ingrepp i ett barns liv. Resultaten av denna studie visar att det många gånger är en komplex uppgift att vara familjehem som inrymmer många olika aspekter, känslor och relationer. Detta har även bekräftats av tidigare forskning inom området.

Under författandet av denna uppsats har det många gånger slagit mig vilken enorm utmaning det är att vara familjehem. I mötet med intervjupersonerna uppfattade jag aldrig att denna utmaning var något som ständigt betungade utan snarare att familjehemsföräldrarna till stor del utstrålade glädje och trygghet. Det finns en risk att detta inte framgått med önskad tydlighet då det visat sig att det mer var något underförstått.

Slutligen skulle jag vilja tacka de familjehemsföräldrar som deltagit i denna studie. De har beskrivit känsliga ämnen i sina liv och utan dem skulle genomförandet av denna studie inte ha varit möjligt.

Referenser

- Andersson, B-E. (1986). *Utvecklingsekologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2002). Utvecklingsekologi och sociala problem. I A. Meeuwisse & H. Svärd (Red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Egeland, B. & Erickson. M. F. (1999). [online] Attachment Theory and Research. Edited from the *Zero to Three Journal*, October/November, 1999. Tillgänglig: <http://www.zerotothree.org/vol20-2.html> [läst: 2006-05-01]
- Bronfenbrenner, U. (1993). The Ecology of Cognitive Development. I R.H. Wozniak & K.W. Fischer (Red.). *Development in Context*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Börjesson, B (1998). Det ideologiskt omstridda barnet. I L. Dahlgren & K. Hultqvist (Red.). *Seendet och seendets villkor: en bok om barns och ungas välfärd*. Stockholm: HLS Förlag.
- Börjesson, B. & Håkansson, H. (1990). *Hotade Försummade Övergivna – är familjehemsplacering en möjlighet för barnen?* Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Börjesson, B., Nordin, H., Magnberg, A & Persson, M. (1976). *I föräldrars ställe*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Cederström, A. (1994). Placering. I: *Om familjehemsvård: möte mellan forskare om praktiker*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Erera, P. I. (1997). Foster Parents Attitudes Toward Birth Parents and Caseworkers: Implications for Visitations. *Families in Society*. Vol. 78 No. 5 pp. 511-519.
- Fridh, B. & Norman, G. (2000). *Att utreda när barn far illa: en handbok om barnavårdsutredningar i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia.
- Gilligan, R. (1996). The foster carer experience in Ireland: Finding from a postal survey. *Child: care, health and development*. Vol. 22 No. 2 1996 pp. 85-98.
- Havik, T. (2004). *Barnevernet : forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hårtveit, H. & Jensen, P. (2002). *Familjen plus en: en resa genom familjeterapins praktik och idéer*. Stockholm: Mareld.
- Höjer, I. (2001). *Fosterfamiljens inre liv* (avhandling för doktorsexamen, Göteborgs universitet).
- Ironside, L. (2004). Living a provisional existence: Thinking about foster carers and the emotional containment of children placed in their care. *Adoption & Fostering*. Vol 28 No.4 2004 pp. 39-49.

Klefbeck, J. & Ogden, T. (2003). Barn och nätverk: ekologiskt perspektiv på barns utveckling och nätverksterapeutiska metoder i behandlingsarbete med barn. Stockholm: Liber.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52)

Larsson, S. (2005). Kvalitativ metod – en introduktion. I S. Larsson; J. Lilja; K. Manheimer (Red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Lipscombe, J., Farmer, E., Moyers, S. (2003). Parenting fostered adolescents: skills and strategies”. *Child and Family Social Work* Vol. 8, Issue 4, pp. 243-255.

Löf, D. (2005). Informationssökning. I S. Larsson; J. Lilja; K. Manheimer (Red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Malterud, K. (1998). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Minuchin, S. (1999) *Familjer i terapi: strukturell familjeterapi i teori och praktik*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Payne, M., (1997). *Modern Social Work Theory* (2nd ed.). Basingstoke: Macmillan.

Sallnäs, M. (2000). *Barnavårdens institutioner: framväxt, ideologi och struktur* (avhandling för doktorexamen, Stockholms universitet).

Socialtjänstlag (2001:453)

Socialtjänstförordning (2001:937)

Socialstyrelsen (1995) *Familjehemsvård i utveckling*. Artikelnummer 1005-00-19, Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2000:77 *Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Stockholm: Socialdepartementet.

Sundell, K. & Thunell, M. (1997) *Att arbeta som familjehem*. FoU-rapport / Resursförvaltningen skola och socialtjänst, Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms stad ; 1997:4. Stockholm.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet (www.vr.se)

Vinnerljung, B., Sallnäs, M. & Kyhle Westermarck, P. (2001). *Sammanbrott vid tonårsplaceringar: om ungdomar i fosterhem och på institution*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS), Socialstyrelsen.

Vinnerljung, B. (2000) Socialt arv. I V. Denvall & T. Jacosson (red) *Vardagsbegrepp i socialt arbete*. Stockholm: Nordstedts juridik.

Vinnerljung, B. (1996) *Svensk forskning om fosterbarnsvård – en översikt*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete & Liber Utbildning.

Vinterhed, K. (1985) *De andra föräldrarna: om fosterföräldrars förhållningssätt till fosterbarn*. Älvsjö: Skeab.

Bilaga

Intervjuguide

Inledande frågor

Hur gammal är du? Hur gammal är din partner?
Har du något arbete utanför hemmet? Hur mycket arbetar du? Din partner?
Har du några egna barn?
Hur länge har du varit familjehem?
Hur många barn har varit placerade under den tiden? Som längst/som kortast?
Hur många barn har är placerade hos dig nu?
Hur länge har de bott hos er?
Hur gamla är barnet/barnen?

Frågeställning 1: Syn på uppdrag och villkor för familjelivet

- *Kan du beskriva hur du valde att bli familjehem?*
När väcktes tanken? Av vem? Hur tänkte du kring att bli familjehem? Fick du några reaktioner på detta från din omgivning? Har detta förändrats över tid?
- *Vad fick du för beskrivningar av uppdraget som familjehem vid rekryteringen?*
Var det något som förvånade dig? Hade du några farhågor? Vad hoppades du på? Vad stämde/ vad stämde inte med hur det var när barnet kom? Om du idag skulle beskriva uppdraget för någon utanför socialtjänsten, hur skulle du vilja beskriva det då?
- *Innan den första placeringen, hade du då några tankar kring vilka åldrar på barn du skulle vilja ta emot? Hur tänkte du kring detta? Hur tänker du nu? Vilken ålder på barn har du erfarenhet av? Hur ser dina erfarenheter ut? (Möjligheter och vårigheter kopplat till ålder.) Hade du några andra tankar kring vilka barn du ville ta emot/inte ville ta emot? Har socialtjänsten påverkat detta? Har det hänt att du har nekat en placering? Av vilken anledning? Har någon placering avslutats abrupt? Av vilken anledning?*

Frågeställning 2: Syn på rollen som primär vårdgivare

- *Hur skulle du beskriva din roll gentemot barnet/barnen?*
Vad ger du dem? Hur gör du det? Vad ger du som barnets föräldrar inte kan ge? Kan föräldern ge något som du inte kan? Hur tror du att barnet ser på dig respektive sina biologiska föräldrar? Likheter? Skillnader? Hur benämner barnen dig? Skulle det vara ok att de kallade dig pappa/mamma? Hur tror du barnet skulle beskriva tiden i ditt hem?
- *Skiljer sig din vardag från andra familjer med barn i samma ålder?*
Om den gör det, på vilket sätt? Om det finns biologiska barn, är det någon skillnad nu mot hur det var när de var i samma ålder som de placerade barnen/barnet? Har du några tankar kring att du saknar rättigheten att fatta beslut som rör barnet? Skulle du vilja ha det? I vilka situationer?
- *Hur kommer det att kännas för dig när/om barnet flyttar hem till sina föräldrar?*
Tror du att du skulle träffa barnet när det flyttat hem? Om det var upp till dig, skulle ni fortsätta hålla kontakten då? Vad innebär det, för dig, att inte veta hur länge barnet ska stanna? Vilken kontakt har du haft med barnets föräldrar? Är det någon, av dig och din

partner, som framförallt sköter kontakten med barnets föräldrar? Vet du något om föräldrarnas inställning till att barnet är placerat?

Frågeställning 3: Har syn på uppdrag och roll förändrats över tid?

- *Har du utvecklats genom att vara familjehemsförälder?*

På vilket sätt? Kan du se någon skillnad på hur du resonerade kring att vara familjehem innan du tog emot barn jämfört med nu? Tror du att du kommer ta emot fler barn i ert hem? Har det påverkat din syn på föräldraskapet eller din roll som förälder?

- *Vad skulle du vilja säga till en annan familj som funderar på att bli familjehem?*

Vad skulle du vilja förmedla till dem? Vad är det svåraste med att vara familjehem? Från början? Nu? Har du någon gång tänkt att ”det här går inte längre”? Vilka är glädjeämnena med att vara familjehem? Från början? Nu?